

3	Sevgili Okuyucularımız	BANKA Dergisi
4	1964 Yılında Bankalar	Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU
9	Bankalarda Maliyet ve Randıman Hesaplarıyla İşletme Tahlilleri	Hikmet KEYMAN
17	İşletmenin Özsermaye Gücünün Kontrolü	Prof. Dr. Kemâl TOSUN
27	İtalyan Bankacılık Sistemi	Ettore Bompard'tan Çev.: Necdet DURAKBAŞA
38	Sigortacılığımız Yönünden Kurumlar Vergisi Ödemelerinin Neşri Üzerinde Düşünceler	Hayri BAŞER
40	Dünyada ve Türkiye'de Piyasa Araştırmaları	Dr. Nezih H. NEYZİ
43	Okuyucu Soruları	BANKA Dergisi
44	Yazarların Biografileri	BANKA Dergisi

BANKA

AYLIK MESLEK ve FİKİR DERGİSİ P.K. 769 Karaköy - İstanbul

Sahibi	: Banka Yayınları ve Kültür Ltd. Şti. adına: Dr. Nezh H. NEYZİ
Yazı İşleri Müdürü	: Alp GÜRUS
Basıldığı Yer	: YENİLİK BASIMEVİ Cemâl Nadir Sokak, Büyük Milâs Han, No, 46 - Sirkeci
İdare Yeri	: İmam Sok. No: 1 Kat: 5 - Beyoğlu
Yönetim Komitesi	: Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU Necdet DURAKBAŞA Dr. Mustafa A. AYSAN Alp GÜRUS Dr. Nezh H. NEYZİ
Fiyatı	: 2,5 TL.
Abone	: Yıllık 30 TL. Altı Aylık 15 TL.
İlân Tarifesi	: Arka Dış Kapak 800 TL. Arka İç Kapak 500 TL. Ön İç Kapak 650 TL. İç Sahifeler 400 TL.

Abone ve ilân bedelleri Derginin T.C. Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesindeki 768 numaralı ve T. İş Bankası A.Ş. Parmakkapı Şubesindeki 271 Numaralı hesabına gönderilebilir.

Dergimize gönderilen yazılar yayınlansın yayınlanmasın iade olunmaz. Yayınlanan yazılar rızamız olmadan iktibas edilemez.

Haberleşmelerin, «BANKA, Aylık Meslek ve Fikir Dergisi P.K. 769 Galata.İstanbul» adresi ile yapılmasını rica ederiz.

Basıldığı Tarih : 27-10-1965

SEVGİLİ OKUYUCULARIMIZ

Ekim ayında Yurdumuz bakımından her zamankine göre daha da büyük önem taşıyan «Seçimler» oldu. Adalet Partisi yalnız başına iktidarı kazandı.

Seçimlerin iktisadi hayatımız ve bankacılık sistemi üzerindeki etkileri neler olacaktır?...

Devlete ait müesseseler bakımından koalisyonların istikrarsız, zayıf hükümetlerine karşılık, kuvvetli hükümetler kurulursa, bu müesseselerin verimliliği, başarısı yükselecek midir?... Yoksa, «Kuvvetli hükümet» yine bazı partizanca sızmalara yol mu açacaktır.

Karma ekonominde daha çok «özel teşebbüsçü» bir tutum güdülmesini savunan A.P. nin bu görüşünün uygulanması ve bankacılık sistemine akisleri ne olabilir?...

Bu hususlarda şimdiden söylenecek şeyler şüphesiz birer tahminden ileri gidemez. Dileğimiz seçim sonuçlarının, bugün için birçok yönlerden tatminkâr bulunmayan bankacılık sistemimizin yeniden gözden geçirilmesine ve düzenlenmesine fırsat vermesidir.

*
**

Bu sayımızda, Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu'nun Bankalar Birliğinin 1964 yılında bankalarımızla ilgili olarak yayınladığı istatistik bilgilerden yararlanarak hazırladığı bir seri yazının ilkinin bulacaksınız. Bu yazılarda bankacılığımızdaki eğilimler de tesbit edilmiş olacaktır.

Yine bu sayımızda Necdet Durakbaşa'nın İtalyan Bankacılık Sistemi hakkında bir çevirisi vardır. Diğer ülkelerin özellik gösteren bankacılık sistemleri de çeviri veya telif yazılarla okuyucularımıza tanıtılacak, daha sonra bütün bunlardan çıkarılacak sonuçlar toplanarak, Yurdumuz Bankacılık Sisteminin bir tenkidi ve alınması gerekli tedbirler teklif edilecektir.

Sayın Hikmet Keyman'ın «Bankalarda Maliyet ve Randıman Hesaplarıyla İşletme Tahlilleri» adlı etüdün ilk yazısını ise sütunlarımızda size takdim ediyoruz. İlgili ile izleyeceğinizden eminiz.

*
**

Yakın ve Ortadoğu Çalışma Enstitüsü 11-15/Ekim/1965 tarihleri arasında, «Bankalarda Ferdî ve Kollektif Münasebetler» konusunda bir seminer tertiplendi. Bu seminere sunulan tebliğler ile seminer izlenimlerini Doçent Dr. Haydar Kazgan önümüzdeki sayımızda sizlere sunacaktır.

Saygılarımızla
BANKA Dergisi

1964 YILINDA BANKALAR

Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU

Bankalar Birliği tarafından her yıl bankalar hakkında oldukça geniş bilgi veren bir broşür yayınlanmaktadır. 1964 yılı içindeki banka faaliyetleriyle ilgili bilgileri ihtiva eden broşür son zamanlarda yayınlanmıştır. Bu ve müteakip sayılarda yayınlanacak yazılarımızda bu broşürdeki bilgiler muvacehesinde bankalarımızın durumu tahlil edilecektir.

1964 yılı sonunda memleketimizde 49 banka faaliyette bulunmaktaydı. Bu bankaların 45 i 4 grup altında toplanmakta ve geri kalan 4 banka hususunda ayrıca teker teker bilgi verilmektedir. Bahis konusu 4 grup şunlardır:

- 1 — Hususi Kanunlarla Kurulmuş Bankalar,
- 2 — Diğer Milli Bankalar,
- 3 — Mıntıka Bankaları,
- 4— Yabancı Bankalar.

Hususi kanunlarla kurulmuş bankalar esas itibarile devlet bankaları olup bu gruba 1964 sonunda 11 banka dahil edilmektedir. Bahis konusu bankalar şunlardır: Denizcilik Bankası, Etibank, İller Bankası, İstanbul Emniyet Sandığı, Sümerbank, T.C. Turizm Bankası, T.C. Ziraat Bankası, T. Emlâk Kredi Bankası, T. Halk Bankası, T. Öğretmenler Bankası, T. Vakıflar Bankası.

Diğer Milli bankalar ile Devlete ait olmayan ve muhtelif mahallerde şubeleri bulunan ticaret bankaları (veya eski isimle Mevduat ve İskonto Bankaları kastediliyor); 1964 yılı sonunda bu gruba 23 banka dahil bulunmaktaydı. Bahis konusu bankalar şunlardır: Akbank, Amerikan Türk Dış Ticaret Bankası, Çaybank, Demirbank, Efesbank, Egebank, Eskişehir Bankası, İstanbul Bankası, İşçi Kredi Bankası, Maden Kredi Bankası, Milli Aydın Bankası, Pamukbank, Şekerbank, Türk Ticaret Bankası, T. Bağcılar Bankası, T. Garanti Bankası, T. İmar Bankası, T. İş Bankası, T. Kredi Bankası, T. Tütüncüler Bankası, Yapı ve Kredi Bankası.

Üçüncü grupta bankacılığımız bakımından hiç bir ehemmiyeti olmayan muntika bankaları toplanmaktadır. 6 muntika bankası 1964 sonunda faaliyette bulunmaktaydı. Bu bankalar şunlardır: Adapazarı Emniyet Bankası, Afyon Terakki Serbest Bankası, Akşehir Bankası, Denizli İktisat Bankası, Elâzığ İktisat Bankası, Sağlık Bankası.

Yabancı bankalar 4 üncü grubu teşkil eder. 1964 de faaliyet gösteren yabancı bankaların sayısı 5 dir. Bahis konusu bankalar şunlardır: Banka Komerçiyale İtalyana, Banka di Roma, Holantse Bank Uni. N. U., Osmanlı Bankası, Selânik Bankası.

Hiç bir gruba dahil edilmeyen 4 banka şunlardır: T.C. Merkez Bankası, Devlet Yatırım Bankası, Sinaî Yatırım ve Kredi Bankası, Türkiye Sinaî Kalkınma Bankası.

Türkiyede faaliyette bulunan bankaların 1964 yılı sonu itibarile 1909 şubesi mevcuttur. Bu bankalarda çalışan personel adedi 38787 olup bunların 29098 i erkek ve 9689 u kadındır.

Banka şubeleri ve çalışan personel adedi muhtelif gruplar arasında şu şekilde dağılmış bulunmaktadır:

	Şube Adedi	Çalışan personel adedi
Devlet Bankaları (Merkez Bankası ve Devlet Yatırım Bankası Dahil)	971	20556
Ticaret Bankaları	862	16323
Mahallî Bankalar	6	32
Yabancı Bankalar	68	1711
Sinaî Kalkınma Bankası	2	165

Muhtelif banka gruplarının bankacılığımızdaki nisbi önemini göstermek bakımından tablo I in tetkiki faydalı mütalâa edilmektedir.

TABLO I

1964 Sonunda Banka Gruplarının
Nisbi Ehemmiyeti
(Rakamlar 000 ilâvesile T.L. sıdır)

	Mevduat	Nisbet	İkrazat	Nisbet	Ödenmiş Sermaye	Nisbet
1 — Devlet Bankaları	5670646	0,461	9571942	0,646	3557216	0,843
2 — Ticaret Bankaları	5994337	0,487	4094952	0,331	502933	0,119
3 — Sinaî Yatırım Bankası	—	—	505853	0,034	90293	0,020
4 — Mahallî Bankalar	3043	0,002	4738	0,003	4146	0,001
5 — Yabancı Bankalar	642662	0,052	632290	0,050	62651	0,015
	12310688	100	14809775	100	4217239	100

Tablo I in tetkikinden anlaşılmaktadır ki, Sınai Yatırım Bankasının, Mahalli Bankaların ve Yabancı Bankaların Türkiye Bankacılığındaki ehemmiyeti ihmâl edilecek kadar azdır. Mevduatın, ikrazatın ve ödenmiş sermayenin % 90'ından fazlası Devlet bankalarıyla, ticaret bankalarına aittir.

Devlet bankaları ile ticaret bankalarının ehemmiyeti ise mevduat, ikrazat ve sermaye bakımından farklıdır.

Mevduatın %46,1 i Devlet bankalarında ve %48,7 si ise ticaret bankalarında toplanmıştır. Yani mevduat bakımından her iki grubun ehemmiyeti aynıdır. 1950 den itibaren her iki grubun sahip olduğu mevduat nisbetleri mukayese edilince son 15 yıl içinde ticaret bankalarının sahip olduğu mevduat oranında bir artış müşahade edilmektedir. Tablo 2 de bu durumu görmek mümkündür.

TABLO 2

**Umumi Mevduatın
Devlet ve Ticaret Bankaları
Arasındaki Dağılım Nisbetleri**

Yıllar	Devlet Bankaları	Ticaret Bankaları
1950	0,503	0,364
1952	0,524	0,378
1954	0,500	0,413
1956	0,485	0,444
1958	0,488	0,448
1960	0,438	0,502
1962	0,411	0,505
1964	0,461	0,487

Görüliyor ki ticaret bankalarının umumi mevduattaki hissesi 0,364 den 0,487 ye yükselmiş, buna mukabil Devlet bankalarınınki 0,503 den 0,461'e inmiştir. Fakat bu arada çok dikkat çekici bir durum da gözden kaçmıyor. Nitekim ticaret bankalarının mevduattaki hissesi 1950 den beri devamlı olarak arttığı halde, 1964 de azalmış ve Devlet bankalarınınki artmıştır. Görüleceği gibi Devlet bankalarının hissesi 1962 de % 41,1 den 1964 de % 46,1 e yükselmiş, buna mukabil ticaret bankalarınınki ise % 50,5 den % 48,7 ye inmiştir. Gelecek yazımızda bu çok ehemmiyetli değişikliğin sebepleri ele alınacaktır.

İkrazat bakımından her iki grubun nisbi önemindeki değişikliği Tablo 3 de görmekteyiz.

TABLO 3

**Umumi İkrazatın Devlet
ve Ticaret Bankaları Arasındaki Dağılımı**

Yıllar	Devlet Bankaları	Ticaret Bankaları
1950	1,781	0,180
1952	0,721	0,200
1954	0,695	0,227
1956	0,729	0,204
1958	0,727	0,217
1960	0,727	0,220
1962	0,604	0,320
1964	0,646	0,331

İkrizat bakımından mevduata paralel bir temayülün bulunduğu tabloda kolayca görülmektedir. Ticaret bankalarının önemi gittikçe artmaktadır.

Ödenmiş sermaye ve ihtiyatlarda da keza aynı temayülü görmekteyiz.

TABLO 4

**Mecmu Ödenmiş Sermaye ve
İhtiyatların Devlet ve Ticaret Bankaları
Arasındaki Bölünüşü**

Yıllar	Devlet Bankaları	Ticaret Bankaları
1950	0,884	0,070
1952	0,873	0,080
1954	0,876	0,085
1956	0,842	0,121
1958	0,804	0,158
1960	0,828	0,148
1962	0,852	0,124
1964	0,843	0,119

Bankalarımızın 1964 sonu itibarile fon kaynakları ve kullanılışı Tablo 5 ve 6 da görülmektedir.

TABLO 5

**1964 Yılında Bankaların Fon Kaynakları
(Rakamlar 000 ilâvesile okunacaktır)**

	Sermaye		Mevduat		Merkez Ban.		Diğer Kay.	
	TL.	Nisbet	TL.	Nisbet	TL.	Nisbet	TL.	Nisbet
Devlet Bankaları	3.557.216	0,19	5.670.646	0,30	3.886.019	0,20	5.577.024	0,30
Ticaret Bankaları	502.933	0,06	5.994.337	0,74	675.817	0,08	878.051	0,11
Bütün Bankalar	4.217.239	0,14	12.310.688	0,42	4.799.487	0,16	7.404.467	0,17

TABLO 6

1964 Yılı Sonunda Bankaların Fon Kullanılışı
(Rakamlar 000 ilâvesile okunacaktır)

	Nakid		Kununi İhtiyat		Yatırımlar	
	TL.	Nisbet	TL.	Nisbet	TL.	Nisbet
Devlet Bankaları	525.405	0,03	979.427	0,05	276.927	0,01
Ticaret Bankaları	1.284.767	0,09	1.006.504	0,12	203.237	0,03
Bütün Bankalar	2.072.434	0,07	2.119.004	0,07	610.868	0,02
	İştirakler		İkrazat		Diğer	
	TL.	Nisbet	TL.	Nisbet	TL.	Nisbet
Devlet Bankaları	1.135.165	0,06	9.571.942	0,51	6.202.039	0,36
Ticaret Bankaları	400.677	0,05	4.094.954	0,50	1.524.570	0,30
Bütün Bankalar	1.536.071	0,05	15.362.765	0,53	7.028.889	0,32

Türkiye bankacılığında 1964 sonu itibariyle görülen temayüllerin tetkikine müteakkip sayılarımızda devam edeceğiz.

AKSİGORTA

**YANGIN - NAKLİYAT - KAZA
TRAFİK - MAKİNA KIRILMASI ve HAYAT
SİGORTALARINIZ İÇİN
EMRİNİZDEDİR.**

Karaköy meydanı AKSU iş hanı

Telefon Müdüriyet : 49 33 29
Santral : 44 75 35 (5 hat)

Kurucusu AKBANK'ın bütün şubelerine
veya diğer acentalarına müracaatınız
kâfidir.

BANKALARDA MALİYET VE RANDIMAN HESAPLARIYLA İŞLETME TAHLİLLERİ

Hikmet KEYMAN
(T.C. Ziraat Bankası
Genel Müdür Muavini)

Ticari işletmelerin hedef ve gayesi kazanç elde edebilmektir. Müteşebbis, sermayedara teşebbüse koydukları sermayelerine normal ve benzerleriyle orantılı bir kâr sağlamak zorunluğundadır. Ancak bunu sağlayabilen teşebbüsler başarılı sayılabilir; rağbet görür.

Bilindiği üzere kâr; işletmelerin istihsal ve satışa arzyledikleri mal ve hizmetlerin biriminin veya topunun malolma bedeliyle satış bedeli ve hasılası arasında lehteki farktır.

Günümüzün serbest rekabet ve prodüktivite prensip ve esaslarına dayanan modern ekonomi ve işletmeciliğinde bir teşebbüsü kâra ulaştırabilmek için; bir yandan istihsal eylediği mal ve hizmetlerin maliyetini düşürmek; diğer yandan da mamullerini en müsait fiatlarla satmak suretiyle maliyet ve satış bedel ve fiatları arasındaki farkı teşebbüs lehine imkân nisbetinde arttırmakla; diğer bir açıdan, ilkönce işletme harcamalarının istihsalıyla mütenasip normâl ve iktisadî bundan sonra da satış fiat ve bedellerinin de, en müsait seviyeye çıkarılmasıyla sözün kısası her iki faaliyet ve neticelerinin teşebbüs lehine iktisadî ve verimli olmasıyla kabildir.

Bu itibarla, günümüzün işletme idaresinde; maliyet ve randıman hesaplarıyla her çeşit işletme tahlillerinin yeri ve önemi büyüktür. Yöneticilerin lüzum gördükleri, önem verdikleri başlıca işletme tablolarıdır. Bu gibi hesap ve tahlillerle mücehhez olmayan işletme idaresi gerçekten bir hesapsızlık içinde olup durumunu, gelecekteki çalışmalarının esas ve istikametini tâyin ve tanzim edemez. Binaenaleyh rekabet edebilmek, hedef ve gayesine ulaşmak imkânlarından mahrumdur.

Günümüzün işletme idaresini alâkadar ve meşgul eyleyen bu genel prensipler tabiatıyla banka işletmeciliğini de fazlasiyle ilgilendirmektedir.

Bankacılık, haddizatında kâr hadleri mahdut olan; üstelik risk yaratıcı bir faaliyet ve teşebbüstür. Binaenaleyh banka işletmeciliğinde harcama ve kazanma hesaplarının büyük dikkatle izlenmesi ve maharetle yürütülmesi icabetmektedir. Zira;

1 — Bankaların kredi ve hizmet tarifeleri; bir yandan bankalararası rekabetin, diğer yandan bankaların istihsal ve satış unsuru kredinin fiatı olan faizin ve hizmet komisyonlarının bütün ekonomiyi, devletin iktisadi siyasetini alâkalandırması dolayısıyla hükümetlerin, Merkez Bankalarının ve mesleki teşekküllerin sınırlayıcı düzenleme kararları ile bağlıdır.

2 — Zamanımızda banka muameleleri sayı ve çeşit itibariyle okadar artmış ve çok çapraşık bir hal almıştır. Bu muamelelerin çoğunu müşterilerin huzurunda sıhhat ve süratle yetiştirmek zorunda kalan bankalar; günümüzde hizmet binaları ve tesisleri itibariyle oldukça geniş, lüks bir kuruluş ve yönetim harcaması içine girmişlerdir.

Görülüyor ki; bankacılık, gelirleri mebzul olmayan masraflı bir işletmeciliktir. Bu itibarla, banka yöneticileri maliyet ve randıman hesaplarıyla her çeşit işletme tahlillerine büyük bir yer ve önem vermek zorunludur.

1 — Bankacılıkta Maliyet Konusu ve Hesaplanması :

Ticari işletmelerde maliyet hesabının maksat ve gayesi; istihsal ve satışa arzyledikleri mal ve hizmetlerin belirli maliyet birimi ölçüleri itibariyle kaç malolduğunu tesbit ve tâyin eylemektir.

Yukarıda belirtildiği üzere, maliyet hesabı işletmeyi kâra ulaştıran faktörlerden biri ve en önemlisidir. İşletmeci maliyet hesaplarını tesbit ve tahlil eylemek suretiyle piyasaya arzylediği mal ve hizmetlerin rekabet şartlarını sağlamak ve çoğaltmak, işletmeyi kârlılığa ve verimliliğe ulaştırmak hesap ve imkânlarını elde edebilmektedir. Bu itibarla, işletmelerde maliyet hesabı son derece önemli bir konudur. İşletmeci dikkatle takip eder; tetkik ve tahlil eyer; işletme idaresinde ona göre tedbir alır.

Maliyet hesaplarının en karakteristik şekli istihsal işletmelerinde görülmektedir. Zira istihsal işletmelerinin faaliyetlerinde bir madde vücuda gelmekte olduğundan, imal ve istihsal safhalarının gerektirdiği

harcamaları ve değer değiştirme ve teşekkülleri izlenerek, mamullerin maliyet hesabına vasıtalı ve vasıtasız olarak giren bütün masraf unsurlarının mikdar ve kıymetlerini doğru ve tam olarak tesbit ve hesaplama, neticede muhasebe içi bir maliyet çıkarmak mümkündür.

Halbuki, hizmet işletmelerinin istihsal faaliyetlerinde, sanayi işletmelerinde olduğu gibi bir imal fonksiyonu, bir madde ve mamul istihsali mevcut olmadığından, sanayideki gibi imâl ve istihsalin seyir ve safhasına, madde ve kıymet teşekkülüne göre direkt ve indirekt masraf unsurlarını cami muhasebe içi bir maliyet hesaplamak mümkün değildir.

Bu itibarla, hizmet işletmelerini;

1 — Tren, vapur, otobüs, otel, telgraf ve telefon işletmeleri gibi sırf hizmet istihsal edip satan işletmeler;

2 — Diğeri, bir mal alıp satmak suretiyle hizmet ifa eden işletmeler; olmak üzere başlıca iki grupta toplamak mümkündür.

Birinci gruba giren ve genellikle istihsal eyledikleri muayyen hizmetleri müşterilerin istifadesine ve satışa arzleyen ve kiralama karşılığı muayyen bir kira ve satış bedeli alan hizmet işletmelerinde; daha ziyade genel harcamalardan mütehassıl indirekt masraflar; işletmenin nevine ve hususiyetine göre tesbit ve tâyin olunan hizmet birimlerine tevzi ve taksim olunarak hizmet birimlerinin muhasebe dışı hesabî maliyetleri bulunmak suretiyle hizmetlerin maliyet hesapları çıkarılmaktadır.

İkinci gruba giren ve genellikle mal alım ve satımı ile uğraşan ticaret işletmelerinde; yalnız faaliyet konusu olan malların direkt masrafları sınırı içinde muhasebe içi stok maliyetleri hesap ve tesbit olunur. Maliyet unsuru olan indirekt masraflar da, muhasebe dışı hesaben tevzi ve tahmil yoluyla satış masraf ve maliyetleri bulunmaktadır.

Bir hizmet işletmesi olan banka işletmesi ise, daha fazla bir özellik ve nevi şahsına mahsus karma bir tip ve karakter arzulemektedir.

Bilindiği üzere, banka işletmeleri kredi ve hizmet muameleleri yaparlar.

1 — Para alım satımına dayanan ve para ticareti olarak da tarif edilebilen kredi muameleleri, ne'ima bir mal alım ve satımı şekil ve karakterini arzuler. Bu itibarla, banka işletmelerinin bu muamele ve faaliyetleri yukarıda bahis konusu ettiğimiz emtia alım ve satımı ile uğraşan ticaret işletmelerine benzemektedir.

2 — Hizmet muameleleri ise, sadece bir hizmet ifasından ibaret olup yukarıda açıklamaya ve belirtmeye çalıştığımız sırf hizmet işletmelerinin hizmet faaliyetlerine benzemektedir.

Görülüyor ki, bankacılıkta ayrı hususiyet ve karakterde iki nevi muamele ve faaliyet vardır. Bu itibarla, bankacılık karma bir faaliyet konusu bulunan bir işletme koludur.

Bu itibarla, banka işletmelerinde, her iki çalışma mevzuunun fonksiyonu gözönünde bulundurularak herbirinin bünye ve hususiyetine göre maliyet hesaplamak icabetmektedir.

Yukarıda açıklanan muamele çeşidine ve konusuna göre banka - cılıkta esas itibariyle;

1 — Tevdiat toplama ve kredi muamelelerinde; para maliyeti,

2 — Hizmet muamelelerinde; hizmet maliyeti,

olmak üzere iki nevi maliyet mevzu ve birimi vardır ve bu maliyet ne- vilerinin herbiri de;

1 — Genel maliyetler,

2 — Özel maliyetler,

olarak iki kategoride tetkik edilerek tesbit ve tahlil edilir.

Diğer taraftan, banka işletmelerinde izah mevzuu bu maliyetler;

1 — Genel banka faaliyetinin bünye ve bilânçolarında;

2 — Bankaların faaliyet üniteleri olan şubelerin bünye ve bilân- çolarında, olmak üzere üst ve alt sahalarda ayrı ayrı tetkik olunarak tesbit ve tah- lil edilir ve edilmelidir.

Bu suretle; bankalarda maliyet konusu, işletmenin muhtelif faali- yet yerlerinde değişik çeşitleri itibariyle ve her yönüyle tetkik ve tesbit edilmiş, tahlilleri yapılmış olur.

a — Para maliyeti

Yukarıda görüldüğü üzere; banka işletmeciliği bir istihsal işlet- mesi olmayıp bir hizmet işletmesidir. Ve hizmet işletmelerinin yukarı- da belirttiğimiz heriki grubu ile de benzerlik arz etmektedir. Bunlar - dan kredi muameleleri, istinat eylediği para ticareti bakımından ticaret işletmeleriyle benzerlik göstermektedir.

Bu itibarla, bankalarda para maliyetine ve hesaplanmasına dair inceleme ve açıklamalara girişmezden evvel; ticaret ve banka işletme-

lerinin mevzu ve faaliyetlerini, maliyet konularını mukayeseli olarak izah eylemeyi lüzumlu ve faydalı görmekteyiz.

Ticaret işletmeleri; öz, banka veya bayi kredilerinden mütehasıl yabancı kaynak ve imkânlarının meydana getirdiği işletme sermayesiyle peşin veya veresiye emtia mübayaa ve stok edip bu emtiayı peşin veya veresiye satmak suretiyle çalışmaktadır.

1 — Emtianın peşin veya veresiye satın alınıp stok edilmesi; tedarik ve istihsal safhasını;

2 — Stok edilen emtianın peşin veya veresiye satışı; sürüm ve satış safhasını;

teşkil eder. Bu iki safhanın birleşmesi de işletmenin genel faaliyetini ve sermaye devrini meydana getirir.

Bankalar da; tahsis eyledikleri muayyen sermaye ile topladıkları çeşitli mevduattan ve diğer banka muamelelerinden mütehasıl kaynak ve imkânlarının muayyen bir kısmını;

1 — Vukubulacak ödeme taleplerini düzgünce karşılamak üzere, belirli miktarda nakdi kasa hazırlığı olarak teşkil ve muhafaza eylemek;

2 — Sermayeleriyle sınırlı miktarda hizmet yeri ve vasıtaları olarak sabit değerlere tahsis eylemek;

3 — Faaliyet nevilerine ve malî bünyelerinin icabına göre bazı bankacılık iştirâklerine katılmak;

suretiyle bağlı ve bloke tuttuktan sonra kalan serbest kısmını; senet iskonto ve iştirası, avans ve hesabıcarî küşadı şeklinde iktisadî teşebbüs ve faaliyetleri kredilendirerek kaynak ve imkânlarını asıl bankacılık işlemlerine plase ederler.

Binaenaleyh bankacılık faaliyeti de esas itibariyle;

1 — İşletmelerin tedarik ve istihsal safhasını karşılayan ve kendi tabiriyle bankaya kaynak sağlayan çalışma ve işlemler;

2 — İşletmelerin sürüm ve satış safhasını karşılayan ve kendi deyişiyle kaynakların istismarını sağlayan çalışma ve işlemler;

olmak üzere, kaynak ve plâsman tabir olunan iki safhada cereyan eyer ve bu iki safhanın birleşmesi, bankaların genel faaliyetini ve sermaye devrini meydana getirir.

Bu açıklamaları hülâsa edersek;

Mübayaa ve stok eylediği emtiayı peşin veya veresiye satan ticaret işletmelerinin faaliyeti, mübayaa-stok-satış faaliyetlerinden meydana

gelmekte olup, sermaye devri; (para-mal-alacak-para) veyahut (stok-satış);

Banka işletmelerinin faaliyeti de, para toplayıp ödünç vermek olduğuna göre, işletme faaliyeti ve sermaye devri (para-alacak-para) veyahut (kaynak-plâsman); olarak cereyan eylemektedir.

Böylece, ticaret işletmelerinin mevzu ve faaliyeti; yukarıda belirtilen şekil ve surette cereyan eyleyen ticari emtianın alım ve satımı olup bu emtianın stok ve satış safhalarının masraf ve maliyetlerini hesaplamak,

Bankalar da kredi alan ve kredi açan, dolayısıyla para ticaretiyle uğraşan işletmeler olmak itibarıyla, mevzu ve faaliyeti yukarıda belirtilen şekil ve surette kredi alıp satmak olup, aldığı ve sattığı paranın kaynak ve plâsman safhalarının masraf ve maliyetlerini hesaplamak icab-etmektedir.

Bu işletmelerde sözü edilen masraf ve maliyetlerin nasıl hesaplanıp çıkarılabileceği, maliyete giren harcamaların incelenmesiyle kabildir.

İşletmeler istihsal ve satış faaliyetinde bulunabilmek için; işletme faaliyetinin her safhasında veya sahasında belirli bir işleme ait olmak üzere hususi (direkt) veya bütün işlem ve faaliyetlere sari olarak umumî veya müşterek (endirekt) masraflar ihtiyar ederler. Bütün bu harcamalar, yukarıda bahis mevzuu maliyetlerin masraf unsurlarını teşkil eder. Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maliyetlere ve hesaplama tevzi ve tahmil olunur.

Bu genel açıklamayı yaptıktan sonra, ticaret ve banka işletmelerinin harcamalarına bir göz atalım :

Ticaret işletmelerinde istihsal ve satış faaliyetinin gerektirdiği harcamalar; satınalma-stok-umumî idare ve işletme-satış masrafları olarak vukubulmakta olup, bunlardan hususi satınalma, stok ve satış masrafları direkt masrafları, diğerleri endirekt masrafları teşkil ve irae eyler. Direkt masraflardan hususi satınalma ve stok masrafları muhasebeleştirilerek doğrudan doğruya emtianın maliyetine ilâve edilerek emtianın genel veya herbir emtianın özel stok maliyetleri bulunur. Diğer masraflar muhasebeleştirilerek maliyete sokulmaz. Muhasebe dışı hesaben tevzi ve tahmil olunarak hesabî maliyetleri çıkarılır. Bu suretle, stok ve satış masraf ve maliyetleri bulunur.

Bankalarda kaynak ve plâsman faaliyetinin gerektirdiği harcamalar; idare ve işletme giderleri olarak iki kısımda vukubulmakta olup,

bunlardan mevduata, Merkez Bankasından reeskont ve avans olarak ve sair surette sağlanan kaynaklara ödenen faiz ve ikramiyeler bu kaynakların direkt veya hususi masraflarını, diğer masraflar ise idare ve işletme namı altında bu kaynak ve plâsmanların endirekt masraflarını temsil ve irae eyler.

Banka işletmelerinin kredi muameleleri emtia alım ve satımı ile uğraşan ticaret işletmelerine benzemekte ise de; bankaların para stokunda, emtia stokunda olduğu gibi direkt masrafların muhasebeleştirilmesinden mütehasıl bir stok maliyeti elde edilememektedir. Maliyet sistemi, hizmet masraflarının muhasebe dışı hesap edilmesinden ve çıkarılmasından ibarettir. Diğer taraftan, para maliyetinin hesaplanmasında bankanın umumî ve müşterek (endirekt) masraflarını kaynak ve plâsman faaliyetlerine isabetli bir şekilde ayrı ayrı dağıtmak da, ileride görüleceği üzere, zor olduğu kadar nisbi ve takribi bir sistem ve hesap olmağa mahkûmdur. Bu durumda, Bankalarda kaynak ve plâsman masraflarını bir bütün olarak kabul ve hesap etmek veya tutarı içinde önemlilerini belirtmekde, banka işletmelerinin bünye ve hususiyetine daha uygun ve tatbiki kabil bir sistem olarak mütalâa edilebilir.

Bu mülâhazalara göre, bankalarda para maliyeti; banka işletmelerinin istihsal ve satış konusu olan ve para ile ifade olunan kaynak ve plâsmanlarına, masraf neveleri itibariyle muhasebe dışı hesaben tevzi ve tahmil olunarak bulunur.

Bankacılıkta geniş anlamda para maliyeti; kaynakların toplanması ve bu kaynakların çeşitli kredi muamelelerine plase edilip kullanılması, kısacası paranın tedarik ve istismarı için yapılan bilumum harcamalardan istihsal ve satış ünitesi, kendi deyimi ile kaynak-plâsman ünitesi olarak kabul edilen bir liraya isabet eyleyen masraf miktarıdır. Diğer bir deyimle, bir liranın kaynak ve plâsman olarak toplanması ve dağıtılması için yapılan harcamalardır.

Bankacılıkta doğru ve işletmeye rehber olabilecek bir maliyet çıkarabilmek için, maliyet unsuru olan banka genel giderlerini belirtilen şekilde maliyet hesaplanmasına esas olabilecek rasyonel bir tasnif ve tevzie tabi tutmak icabeder ve böyle bir tasnif ve tevzi ile bir liraya kaynak neveleri itibariyle isabet eyleyen masraf nevi ve herbir masrafın miktarı hesaben tesbit ve tâyin edilmiş olur.

Bu esaslara göre hazırlanacak bir para maliyetinde bankacı; bir liraya isabet eden masraf unsurlarıyla tutarını ve bu masraf tutarı içinde unsurlarının önemli olanlarının miktarını bilmiş olacaktır.

b — Hizmet maliyeti

Bugünkü bankacılığın esaslı işlemlerinden biri de; kredi muamelelerinin yanında komisyon tabir olunan bir ücret karşılığında müşteriler nam ve hesabına tavassut yoluyla «Banka hizmeti» ifa eylemektir.

Hizmet kiralanması veya banka hizmeti tabir olunan bu muameleler, müşteriler nam ve hesabına yapılmakta olduğundan banka bu işlemlere herhangi bir kaynak plâse eylemez. Bankayı kredi muamelelerinde olduğu gibi borçlu ve alacaklı duruma da sokmaz. Bu itibarla bu işlemlere bankacılıkta «tarafsız muameleler» tabir olunur.

Bu durumda; bankaların yapmakta oldukları hizmet muameleleri yukarıda belirttiğimiz hizmet işlemlerine has karakteristik bir hizmet muamelesi mahiyetinde olup «hizmet maliyeti»; bu hizmetin ifası için harcanan emek ve malzeme ile genel gider payından mürekkep istihşâl masrafı tutarının; hizmet maliyeti birimine isabet eyleyen masraf miktarıdır.

Ancak; sonraki yazılarımızda bankalarda maliyet birimlerinin tesbit ve açıklanmasında görüleceği üzere, hizmet muamelelerinin çeşitliliği, hizmet muamelelerinin maliyet birimlerinin ve maliyetlerinin de çeşitliliğine yol açmıştır.

Bu itibarla maliyet masraflarını; bazı muamelelerde muamele tutarlarına, bazı muamelelerde de hizmet gelirlerine dayandırıp nisbet eylemek suretiyle tesbit ve hesap etmek mümkün bulunmakta ve tatbi - kat görmektedir.

STANDARD BELDE TİCARET ve SANAYİ A. Ş.

Şişli Halâskârgazi Caddesi 266-1 İstanbul

Tel: 48 26 96 - 48 40 89

FORD Resmî Bayii :

Kamyon, Otobüs, Otomobil, Belediye Vasıtaları Arözöz, Vidanjör,
Çöp Kamyonları

İŞLETMENİN ÖZSERMAYE GÜCÜNÜN KONTROLÜ

Prof. Dr. Kemâl TOSUN

A. GİRİŞ

İşletmenin yaşama ve gelişme gücünün, kendisine kredi sağlayan müessese ve şahısları çok yakından ilgilendirdiği malumdur. Zira, kredinin, anapara ve faizini zamanında alabilmesi, borçlunun arzusu kadar, ödeme kabiliyetine de bağlıdır. İşletmenin borçlarını ödeyebilmesi için ilk şart, şüphesiz ki, hiç olmazsa, borcun vâdesine kadar yaşaması lâzımdır. «Banka» nın Ağustos sayısındaki yazımızda, işletmenin yaşama gücünün, sağlam bir yapıya sahip olmasile mümkün olduğunu, bunun da, zengin sermaye kaynaklarına ve bu kaynakları azami ölçüde değerleyebilecek vasıflarda insan gücüne ve dolayısıyla eksiksiz bir organizasyona tâbi bulunduğunu izah etmeğe çalışmıştık. Şu halde, bir işletmeye kredi verecek veya onun sermayesine iştirak edecek bir müessesenin, herşeyden önce, onun yapısını teşkil eden bu üç temel unsurun (yani, sermaye, insangücü ve organizasyon) gerekli sağlamlıkta olup olmadığını araştırması, tetkik ve tahlil, tek kelime ile kontrol etmesi lâzımdır.

Bu önemli kontrolle ilgili olan bu yazılarımızda, şimdilik, en müshahas olanını yani sermayeyi ele alıyor, insangücü (personel) ve organizasyonu ihmâl ediyoruz. İşletmenin sermaye gücü deyince, gerektiği zaman, öz ve yabancı (=iç ve dış) kaynaklardan sermaye tedarik etme hususundaki imkânlarını kastediyorduk. Buna, malî güç veya finanslama gücü de dendiği malumdur.

B. ÖZSERMAYE GÜCÜ

I. Tarifi ve mahiyeti :

Özsermaye gücü, işletmenin kendi kaynaklarından sermaye tedarikleme kudretidir. Bu tarife nazaran, yabancı sermaye gücü (ki, buna başka bir yazıda temas edeceğiz), işletmenin kendine ait olmayan (yani

başkasına ait bulunan) kaynaklardan sermaye temin etme imkânlarını ifade edecektir. Bazı müellifler, bizim biraz yukarıda işaret ettiğimiz gibi, **öz** ve **yabancı** yerine, **iç** ve **dış** terimlerini kullanmakta ve böylece, **öz** sermaye yerine **öz** veya **iç kaynak sermayesi**, yabancı sermaye yerine ise, **dış kaynak sermayesi** tâbirlerini istimal etmektedirler.

Burada, **öz** ile **iç**, **yabancı** ile **dış** terimlerinin aynı anlamları taşıyıp taşımadıklarına temas etmekte, ilerideki izahlarımızın selâmeti bakımından, zaruret vardır.

Dikkat edilirse, **öz** ve **yabancı** terimlerinde mülkiyet ve **aidiyet** mâ-naları mündemiçtir. Şu halde, **öz** sermaye, işletmeye veya daha doğru bir deyimle, **işletme sahiplerine ait olan** sermayedir. Yabancı sermaye ise, mülkiyeti başkalarına zilyetliği işletmeye ait olan ve bu itibarla, muvakkaten, âriyet olarak, bir müddet istimal edilmek üzere işletmeye terkedilmiş veya verilmiş bulunan sermayedir. Buna, **kredi sermayesi** demek uygun olur.

iç ve **dış** terimlerinde ise, mülkiyet anlamı da dahil olsa bile, hudutlarla çevrilmiş bir yerin -ki, burada işletme bahis konusudur- içinde ve dışında kalan sahaları ifade etme fonksiyonu mevcuttur. Bu itibarla, içte veya içeride olan bir şeyin behemehal mülkiyete dahil olması icap etmediği gibi, dışta olan veya kaynağı dışarıda bulunan bir şeyin **mülkiyet dışı** olması da şart değildir. Bu açıklamalara en uygun misâl, bir işletmenin sermayesini arttırma zımında yeni ortaklar alması veya bir şirketin hisse senedi (=aksiyon) ihraç etmesidir. Bu finanslama yolu **dışarıya müracaat edilmekle beraber, öz kaynak sermayesi sağlama vasıtasıdır**. Buna mukabil, kaynağı **öz** varlık veya onun mahsülü olan, **alınmış kârlar, ihtiyatlar** ve kısmen ve bazı hallerde **karşılıklar** ile **amortismanlar** tam ve hakiki mânasile bir **öz kaynak** teşkil ederler.

Şimdi, bir adım daha atmak suretile, **iç** ve **öz kaynak** ile **otofinanslama** arasındaki münasebeti belirtmeğe çalışalım. Genel olarak, bir işletmenin kendi kendini finanslamasına, yani **iç kaynaklarına** başvurmak suretile sermaye tedarik etmesine **otofinansman** dendiği malûmdur. Sermaye tedariki deyince, işletmenin aktif unsurlarından bir artış, veya pasif unsurlarında bir azalış şeklinde tecelli eden bir ameliye anlamak gerekir. Şu halde, işletme **bir varlık** (=sermaye unsuru) **temin ettiği** veya bir **borcunu ödediği** takdirde, sermaye tedarik etmiş sayılır. Ancak, bu varlığı peşin para ile satın aldığı veya borcunu **öz** (mülkiyetine dahil) kaynaklardan ödediği takdirde, müracaat etmiş olduğu finanslama yolu ile varlığı veresiye (=kredi ile) satın aldığı veya borcunu başkasına borçlanmak suretile ödediği takdirde ise, başvurduğu

finanslama yolu farklıdır. Bu yollardan birincisi öz kaynaklar yardımı ile finanslama, ikincisi ise, yabancı kaynaklar vasıtasile finanslamadır. Yalnız, derhal ilâve edelim ki, bahsi geçen satın alma ve borç ödemenin bir **sermaye artışı** mahiyetinde olmasıdır. Borçlardaki bir azalma, öz varlıkta bir artma mahiyeti taşır. Ancak, bu azalmanın hangi kaynaktan elde olunan bir fonla temin edilmiş olduğuna bakmak icap eder. Aynı şey, satın almaya tahsis olunan meblâğ için vârittir.

Şu halde, sermaye tedarikinden bahsedebilmek için, esas itibarile, öz varlıkta, hakiki mânada, bir artış husule gelmesi lâzımdır. Böyle bir artış için ise, şu veya bu şekilde tedarik olunmuş belli bir miktar sermayeye bir **ilâvenin** yapılması, diğer bir deyişle, sermayede bir büyümenin vücade gelmesi lâzımdır. Bu mahiyette bir ilâvenin nasıl gerçekleşebileceğini düşünürsek, başlıca iki imkânın mevcut olduğunu görürüz:

(a) İşletme faaliyetleri neticesinde sermayede bir fazlalığın husule gelmesi; bu fazlalığa **kâr** diyoruz. (Ancak, sermayede büyüme ve artıştan bahsedebilmek için, bu kârın sermayeye ilâve olunması lâzımdır.) İşte, otofinanslamadan, esas itibarile, bu mânada bir artış anlamak gerekir. Bu, sermayenin doğurganlık ve yaratıcılığının eseridir.

(b) Sermayeye **dışarıdan yapılan ilâveler** mahiyetindeki artışlar.. Belli bir miktar sermayeden hareket ettiğimizi farzettiğimize nazaran, sermayede büyüme ifade eden ilâveler iki farklı kaynaktan neşet edebilir: Bunlardan biri, **yeni ortak alma** (hisse senedi ihraç ve satışı buna dahildir), diğeri ise, **borçlanma** (çeşitli krediler ve borç senedi ihraç ve satışı dahil)dir. Ferdî bir teşebbüs için ortak alma, bir şirket için yeni ortak alma veya adedini arttırma, şüphesiz ki, borçlanma yani kredi finanslamasına baş vurmadan çok farklı bir hâdisedir. Başlıca farklar şunlardır: (1) Ortak alma, öz varlıkta artış husule getirir, buna mukabil sevk-ve-idarede paylaşma husul bulur. (2) Borçlanmada, öz varlıkta artış bahis konusu olmaz, sermayedeki artış ise muvakkattir; buna mukabil sevk-ve-idarede paylaşma gibi bir mahzur yoktur. (Bazı borçlanmalarda sevk-ve-idareye iştirak şartı mevcut ise de, bu istisnâî bir hâl teşkil eder.)

(c) Sermayede ilâve mahiyetinde telâkki olunabilecek üçüncü bir tedarik imkânı da, **hâlihazır sahip veya ortakların şahsî varlıklarından munzam miktarlar ayırıp işletmeye tahsis etmeleridir**. Yukarıdaki, finanslama yollarından bazı farklar arzeden bu yol, yukarıda hareket noktası olarak ittihaz ettiğimiz belli bir miktar sermayenin, -ki, buna kuruluş sermayesi diyoruz- tâbi olduğu prensiplere bağlıdır ve ona çok benzer. Aşağıda, bu hususa avdet edeceğiz.

Şimdi, yukarıdaki sermaye arttırma ve tedarik yollarına mukayese-

li bir nazar atfedelim ve bu arada da, sermaye artışı olmayıp ta fon artışı mahiyetinde olan hâdiseleri de gözden geçirmeğe çalışalım.

II. Öz Sermaye Tedarik Yolları :

1) Kuruluş Sermayesi ve Arttırılması :

Kuruluş sermayesinin miktarını ve bunun arttırılması imkânlarını işletme sahipleri ile ortaklarının şahsi gelirleri, tasarruf ve yatırım meyilleri tayin eder. Yatırım meyli, müstakil çalışma ve kazanma, bir eser vücutta getirme gibi müteşebbislik vasıflarına tâbidir. Sırf iktisadî anlamda düşünülürse, kâr geliri ile faiz geliri arasındaki fark, tasarrufun yatırım veya kredi şeklinde değerlendirilmesinde büyük rol oynar.

Burada, işletme sahip veya ortaklarının teşebbüs kabiliyetlerinin ve beraberce çalışma, işbirliği etme, sermayedarları ikna etme, cesaret atılganlık, ileri görüşlülük v.s. gibi vasıfları üzerinde durmak icap ettiği açıktır. Kredi müessesesi adına araştırma ve tahlil yapan bir kimse- nin belki herşeyden önce bu hususlar üzerinde eğilmesi gerekir. (*)

İşletme sahip ve ortaklarının şahsi servet ve varlıklarının miktarı, esas itibarile, yabancı sermaye tedarikinde mühim röl oynarsa da, sınırsız sorumluluğa dayanan hukuki şekillerde öz sermaye tedarikine de müessir olabilir. Şu şartla ki, ortaklar arasındaki ruhi bağlar kuvvetli olsun.

2) Ortak Alma veya Ortakları Arttırma Yolu :

Bu, hâlihazır ortak veya sahiplerinin sevk-ve-idareyi paylaşma ile tamamen müstakil çalışma hususundaki tercihlerine ve borçlanma ile ortak alma arasındaki fark hakkındaki seçimlerine bağlıdır. Keza, yeni sahip ve ortakların, iştirak edecekleri işletmenin prodüktivite ve bilhassa rantabilitesi hakkındaki tahminleri, hâlihazır ortaklarla işbirliği etme hususundaki arzularının da, bahsi geçen finanslama yolu üzerinde tesirleri mevcuttur.

Sermayedarlık ile idareciliğin ayrılmış bulunduğu şirket şekillerinde, hisseler ile hisse senetlerinin kolayca tedavül ettiği ve müessir

(*) Kuruluş sermayesinin temini imkânları öz sermaye kaynaklarının temelini teşkil ederler. Bunlar, daha ziyade kurucuların müteşebbislik vasıf ve kabiliyetlerine bağlıdır. Hâlihazır ortaklardan munzam sermaye talebi de aynı faktörlere ve tabii işlerin istikbaldeki gelişme tahminlerine tâbidir. Ortaklardan ödenmemiş sermayenin tahsili de, bu faktör yanında, şirketin sevk-ve-idarecilerine olan itimatlarına da bağlıdır. Ödenmemiş sermayenin sermaye içindeki nispetinin yüksek olması ve bilhassa idare heyetinin taleplerine gerekli cevabın verilmemesi hâlinde, kredicinin ve tahlilcisinin çok düşünmeyi gerektiren bir durum karşısında bulduklarına şüphe yoktur.

bir kontrol mekanizmasının kurulmuş olduğu hallerde, şahıs şirketlerindeki nazaran ortak temini daha kolay olur. Ortaklığın taahhütlerinden dolayı sorumluluğun sınırsız olduğu şirket şekillerinde ise, durum zorluk arzeder.

3) Otofınanslama Yolu ile Öz Sermaye Tedariki :

Yukarıda hülâsa ettiğimiz kuruluş ve büyüme için gerekli öz sermayenin kaynaklarının işletme dışında olduğu dikkatimizi çekmiştir. Filhakika, işletmenin gerek hâlihazır kurucu ve ortaklarının şahsî servetlerinden ayırmak suretile koyacakları munzam sermaye gerek yeni ortakların alınması, birer dış kaynak sayılır. Sermayeyi arttırıcı iç kaynak ise, kârdır, demiştik. Ancak, kâr etmek yetmez, sahip veya ortakların bu kârı paylaşma yerine işletmede alıkoyma ve yatırma (=plow-back) arzusunda olmaları da şarttır. Ancak, elde olunan safi (net) kârın istimal yerleri, sırf bu ikisinden (yani paylaşma ve yatırım) ibaret değildir. İhtiyatlar da ayrı bir tahsis yeri teşkil ederler.

Demek oluyor ki, öz sermaye tedarikinin en önemli vasıtası olan iç kaynak yolu, işletme faaliyetinden doğan net fazlalığın tahsis durumuna ve bu durumu tayin eden çeşitli faktörlere bağlıdır. Saniyen, işletme ancak kâr ettiği takdirde bu yolun bahis konusu olabileceği hususu bilhassa zikre şayandır. Kâr olmayınca, en değerli, öz varlık tedarik kaynağı kurumuş demektir. İşaret edilmesi gereken üçüncü bir nokta da, kârın kısmen veya tamamen gizlenebilmesi hâlinde, kayıtlarda görünmemekle beraber, işletmenin bünyesinde, alıkonulmuş bir miktar kârın mevcut olacağıdır. Buna gizli ihtiyat dendiği malumdür. Gizli ihtiyat, kârı ortaklardan ve vergi makamlarından kaçırmanın en müessir yollarından biridir. Nihayet, maliyeti sun'î yollardan kabartmak suretile hakikî kârı düşük gösterme cihetine gidildiği hallerde de, gizli bir öz sermaye artışı sağlanabileceğini zikretmeliyiz.

Bu izahlardan şu iki neticeyi çıkarabiliriz:

(a) Bilânçolarda alıkonmuş, birikmiş veya dağıtılmamış kârlar, resmen sermayeye ilâve edilmiş olsunlar veya olmasınlar, bir öz sermaye kaynağı teşkil ederler. «Dağıtılmamış» adı altında bulunanların, hiç olmazsa, işletmede kaldıkları sürece bu vasfı haiz olduklarını kabul etmek gerekir. Meğer ki, bu müddet, mezkûr kârların hiçbir yer ve şekilde kullanılmayıp kasada veya bankada âtil olarak beslemesini zarurî kılacak kadar kısa olsun... Daha uzun müddetle alıkonulmuş olan kârların, tahsis yerleri belli oluncaya kadar değerlendirilmeleri ve bu itibarla da, hiç olmazsa geçici sahalara yatırılmaları mümkün olur. Mafih, her nam altında bulunurlarsa bulunsunlar, bahis konusu olan

kârların, kredi müesseseleri açısından haiz oldukları önem meydandadır. Ancak, kısa bir süre içinde dağıtılması plânlanmış (kararlaştırılmış) olan kârların, tahlilci tarafından bir öz varlık unsuru sayılmaması uygun olur. Zira, bu nevi bir kârın kredi temininde karşılık teşkil etme gücü yoktur. Olsa olsa, kendilerine bu kârın dağıtıldığı ortakların, müesseseye bağlılıklarının artacağı ihtimali hatıra gelebilir.

(b) Öz sermaye gücünün kontrolünde, elde olunan kârın tahsis şekli (=allocation)nden maada, bu kârın mutlak ve nisbî miktarının önemi de fazladır. Kârın mutlak miktarı fazlalaştıkça, işletme ile ilgili çeşitli menfaat gruplarını tatmin ettikten sonra, yatırıma ayrılacak kâr miktarı da artar. Kârın nisbî miktarından maksat, sermayeye olan oranı (=rantabilite)dır. Rantabilitenin yüksek olması, işletmenin, prodüktif çalıştığına, verimli piyasa şartları içinde bulunduğu, iyi bir personel kadrosu ile tesirli bir organizasyona sahip olduğuna delil teşkil edebilir. Bunlar ise, kredi tahlilcisinin ihmâl edemeyeceği işa-retlerdir.

III. Amortisman ve Karşılıklar Öz Sermaye Kaynağı mıdır?

İhtiyatlar, sermayenin varlığını zarar tehlikesine karşı koruma gayesini güden ve safi kârdan ayrılan fonlardır. İhtiyatlar, kanunî (mecburi), ihtiyarî ve gizli olmak üzere üç şekil arzederler. Türk Ticaret Kanununun 466 ncı Maddesi, «her yıl kârın yirmide birinin, ödenmiş sermayenin beşte birini buluncaya kadar umumî yedek akçe olarak» tefrikini, 467 nci Madde ise, Şirketin Esas Mukavelesine, bu hadleri aşan nispetlerde ihtiyat ayrılmasını âmir hükümler konabileceğini söyler. Böylece, tespit olunan kanunî ve ihtiyarî ihtiyat akçeleri ayrılmadan kâr payı dağıtılamaz. (Madde 469). Umumî yedek akçe, 466 ncı Maddeye göre, «ziyanların kapatılmasına yahut işlerin iyi gitmediği zamanlarda işletmeyi idameye, işsizliğin önüne geçmeye veya neticelerini hafifletmeye elverişli tedbirler alınması...» gibi sahalarda istimal olunabilir.

Bu izahlardan anlaşıldığına nazaran, ihtiyatlar her şekli ile öz varlığı arttırıcı bir mahiyet arzederler ve bu sebeple de sermaye içindeki nispetleri nekadar büyük olursa, sermayenin öz kaynaklardan beslenmesi imkânları okadar fazla olur. Tahlilci bu nispeti ihmâl etmemelidir.

Karşılıklar, münferit sermaye unsurlarında (stoklar, alacaklar, haklar v.s.) husule gelen fakat miktarı önceden tam olarak hesaplanamayan ve çalınma, bozulma, çürüme, fire verme, değerden düşme v.s. gibi sebeplerden dolayı vücut bulan değer azalmalarını telâfi etme ve böylece sermayenin tamamîyetini muhafaza etme gayesile ayrılan fonlardır. Şu halde, bunlar, sabit sermaye unsurlarında aşınma, yıpran-

ma, değerden kaybetme gibi sebeplerle husule gelen eksilmeleri karşılama amacı ile ayrılmış bulunan amortisman karşılıklarına benzerler. İkisi arasındaki esas fark, **amortisman** karşılıklarının miktarı önceden kat'iyetle bilinen bir zarar ve ziyanı, diğer karşılıkların ise, miktarı belli olmamış bir eksilmeyi telâfi etme gayesini gütmeleridir.

Şu halde; karşılık ve amortismanların müşterek vasıflarından biri ve en önemlisi, bir maliyet unsuru teşkil etmeleri ve ihtiyatlar gibi sâfi kârdan ayrılmamalıdır. Diğer bir deyişle, işletme kâr etse de etmese de, amortisman ve karşılıklar ayrılır. İkinci önemli husus, karşılık ve amortismanların, ihtiyatların aksine, sermayede bir artış husule getirmemeleri, ancak sermayede esasen husule gelmiş bulunan bir noksanı, gediği veya eksiği kapama ve yok etme fonksiyonunu haiz olmalarıdır. Bu sebeple, bir sermaye artışı husule getirmezler ve dolayısıyla bir sermaye kaynağı değildirler. Fakat, şüphe yok ki, sermayenin bütünlüğünü temin ve idame etme fonksiyonunu haizdirler.

İmdi, yukarıdaki açıklamaların ışığında, amortisman ile karşılıkların, alıkonmuş (dağıtılmamış) kârlar veya işletmenin emrinde geçici olarak bulunan kârlar ile her türlü ihtiyatlardan, öz sermaye gücü açısından arzettikleri fark, öz sermayede ve dolayısıyla öz sermaye gücünde bir artış mahiyetinde olmamalarıdır. Bununla beraber, şu hususların da nazardan uzak tutulmaması gerektiği kanaatindeyiz:

(1) Amortismanların karşılık teşkil ettiği sabit sermaye unsuru (=sabit varlık), peşin ödenmişse, her yıl biriken veya başka varlıkların tedarikine tahsis olunan amortismanların bir **fon** (=işletmenin emrindeki bir meblâğ) kaynağı teşkil edeceği şüphesizdir. Bahis konusu sabit varlığın yenilenmesi ânına kadar, bu fonların kullanılması, işletmenin gücünü arttırıcı bir rol oynayabilirse de, bu ancak, mezkûr fonların prodüktif bir şekilde istimal edilip edilmediklerine bağlı bir keyfiyettir. Keza, rantabiliteyi arttırıcı olup olmamaları da, piyasa şartlarına bağlı olacaktır. Bu itibarla, **bu kabil fonların bir ofofinanslama kaynağı teşkil edip etmedikleri hususunda karara varabilmek için**, bunların, işletmenin istihsal veya rantabilite gücünü arttırıp arttırmadıklarını kıstas olarak mütalea etmek, zannımızca, doğru olmaz. Önemli olan husus, fonun emre âmade olup olmadığıdır; üretim gücünü veya rantabiliteyi çoğaltıp çoğaltmadığı ise, tamamen ayrı âmillere bağlı bir keyfiyettir.

Demek oluyor ki, bedeli peşin ödenmiş bir sabit varlık için her yıl ayrılan amortisman, **firmanın da varlığında bir artış mahiyeti ve daha önce yapılan bir harcamanın, aşınma, yıpranma, eskime, iktisadî değerini kaybetme gibi sebeplerden dolayı, telâfi edicisi karakteri taşır.** Diğer bir deyişle, önce yapılan bir harcama bedeli, ceste ceste veya taksit

taksit geriye alınmış olur ve bu ameliye, sabit varlığın döner varlık hâline inkılâp etmesi şeklinde cereyan eder. Ve bu itibarla da, işletmenin likidite derecesinde arttırıcı bir tesir husule getirir. Elde olunan bu likidite gücü, yeni bir varlığın satın alınması veya bir borcun ödenmesine tahsis olunabilir. Ancak, bu iki muamele, işletmenin öz varlığında (=net sermayesinde) değil, sadece, emrindeki fonlarda bir artış mahiyeti arzeder.

Gerçekten, amortisman karşılığının, yenilemesi gereken sabit değeri satın alma gücünde olmaması halinde, değil öz varlığı arttırması, bilâkis eksiltmesi bahis konusu olur. Nitekim, bu noksanı telâfi gayesini de güden «yenileme fonları» ayırma cihetine gidildiği malûmdur. Sâfi kârdan ayrıldıkları cihetle, bunların öz varlığı arttırıcı ve bu itibarla da, otofinanslama rolü oynadıkları kolayca kabûl edilebilir. Bu mütaleadan şu neticeyi de çıkarabiliriz: Amortisman karşılığı, yenilenmesi bahis mevzuu olan varlığın ikamesi için gerekli olan meblâğın üstünde bir satın alma gücü iktisap etmiş olduğu takdirde -ki, bu, teknik gelişme sebeble veya önemli fiat düşüşleri dolayısıyla husule gelebilen ve oldukça nâdir sayılması gereken bir hâdisedir- ancak, vücut bulan satın alma gücü fazlası kadar bir öz varlık artışı olur.

(2) Aynı mütalealar, karşılıklar için de vârittir. Şu farkla ki, karşılıkların telâfi etme hedefini güttüğü riskler, amortismanlarınkiler kadar kuvvetli değildir; yani, risk beklenen nispette husule gelebileceği gibi, ihtimal çok zayıf da olsa, hiç de vücut bulmayabilir. Bu takdirde, ayrılmış bulunan meblâğlar, kârdan önce, yani bir maliyet unsuru (=masraf) olarak ayrılmış olduklarından, gerçekleşmeyen risk nispetinde öz varlığa bir ilâve mahiyetini iktisap ederler. **Alacak karşılıkları** bunun iyi bir örneğini teşkil ederler. Şüpheli alacak karşılığı, bilfarz, tahmin olunduğu nispette harcanmazsa, -yani alacak, tahmin edildiğinden daha fazla bir nispette tahsil olunursa- maliyet bu nispette azalmış olur. (Fihakika, amortisman ve karşılıkların, bir maliyet unsuru oldukları ve bu itibarla da ihtiyatlardan önemli bir fark arzettikleri malûmdur.) Şu halde, mütedavil varlıklarda tahmin edilen ve karşılıklar vasıtasile telâfi edilmesi istenen değer düşmeleri -ki, bunlar birer zarar yani öz varlıkta azalma mahiyetindedirler-, **gerçekleşinceye kadar geçen zaman zarfında, öz varlıkta bir artış mahiyeti taşırlar.** Ancak, sermayenin bütünlüğünü devam ettirmek gayesile ayrılan karşılığın bu şekilde bir otofinanslama mahiyeti taşıması, telâfi etmesi (karşılması) bahis konusu olan zararın gerçekleşmesi hâlinde sona erer ve sadece sermayede husule gelmiş olan gediği kapamaktan ileri bir rol oynayamaz. Mamafih, karşılık hesaplarındaki **asgarî bakiyelerin toplamı** uzun zaman işletmede kaldığı cihetle, karşılıkların, hiç olmaz-

sa, bu bakiye nispetinde, bir otofinanslama kaynağı teşkil edeceği söylenebilir. (**).

(3) Sabit bir varlığın bedelinin peşin ödenmesi yerine taksitle satın alındığını, mütedavil varlıklardaki bazı rizikoların ise, karşılık gibi dahili sigorta mahiyetinde olan tedbirler yerine bir sigorta şirketine sigorta ettirildiğini farzettığımız takdirde, yukarıdaki mülâhazalarda herhangi bir değişiklik husule gelir mi? Taksitli alımlarda satıcı alıcıya kredi bahşetmiş olduğundan, burada bir yabancı sermaye tedariki bahis konusu olur ve bu husus, işletmenin yabancı sermaye gücünü ilgilendirir. Gerçekten satıcı firma alıcı firmaya, ödenmemiş taksitler yekûnu kadar kredi vermiş ve böylece aktiflerinde bu nispette bir artış husule getirmiştir. Ancak, öz varlıkta bir artış husule gelmemiş olduğundan, bunun öz sermaye tedariki ve öz sermaye gücü ile alakası yoktur.

Mütedavil varlıkların marûz bulunduğu rizikoların sigorta şirketlerine sigorta ettirildiği hallerde, ödenen sigorta primleri bir maliyet unsuru olduklarından bunların fon kaynağı olma vasıfları yoktur. Ancak, sigortalanmış bir riskin gerçekleşmesi hâlinde, husule gelen zarar ile alınan tazminat arasında ikincisi lehine bir fark mevcut olursa, bu bir öz varlık artışı husule getirebilir.

(4) Nihayet, işletme nezdinde birikmiş işçi sigortaları primleri, ücret ve maaşlardan işletmece kesilen vergiler (stopaj) ile işletmenin ödemesi gereken gelir, kurumlar v.s. gibi vergiler ilgili dairelere yatırılınca kadar geçen müddet içinde, tehlikesizce geçici bir şekilde yatırılmışlarsa, bahis konusu müddet için bir fon kaynağı teşkil ederler.

Hülâsa; işletmenin kendi (mülkiyetine dahil) kaynaklardan sermaye tedarik etme kudreti ve imkânları, onun öz sermaye gücünü meydana getirir. Öz sermaye, işletmenin sağlayabileceği yabancı sermayenin hududunu da tayin ettiğine nazaran, bahis konusu gücün kontrolü çok önemlidir. Öz sermayenin iç ve dış kaynakları vardır: İşletme faaliyetlerinin müspet neticesi olan kâr iç kaynağın esasını teşkil eder. Kârdan ayrılan ihtiyatlar ile alıkonulmuş kârlar, iç kaynağın iki kolunu meydana getirirler. Hâlihazır ortakların şahsî servetlerinden sermayeye ilâveler yapmaları, yeni ortaklar almaları veya aynı şey demek olan yeni hisse senetleri ihraç edip satmaları, öz sermayenin dış kaynağını vücutte getiren yollardır. Bu kaynaklar, öz sermayede bir ilâve ve dolayısıyla bir artış meydana getirirler.

Amortismanlar ve karşılıklar, birer iç kaynak oldukları halde, öz

(**) Bu konuda tafsilât ve münakaşa için şu etüde bakınız: Dr. A. Peker: Otofinsanmanın Teorik Yapısı ve Türk Mevzuatı İçindeki İmkânları. Muhasebe Dergisi. Mayıs 1965, Sah. 6 ve müte.

sermayede bir artış yerine, onun bütünlüğünü muhafaza etme fonksiyonunu haizdirler. Bu itibarla, bir fon kaynağı teşkil etmekle beraber, esasında, öz varlıkta bir artış meydana getirmezler. Mamafih, yukarıda izah ettiğimiz bazı hallerde, bilhassa karşılıklar (ihtiyatlara amortismanlara nazaran daha yakın olmaları hasebile) öz varlıkta bir artış husule getirebilirler.

Çeşitli vergiler, sigorta primleri, birikmiş kiralalar v.s. gibi tehir edilmiş bir tediye konusu teşkil eden ve kaynağı işletme geliri olan meblâğ (=fon)lar öz varlığa bir ilâve teşkil etmezler, fakat bir kaynağı içeride olan birer yabancı sermaye unsuru vücuda getirirler.

Nihayet, bütün bu sermaye kaynakları arasında hangilerinin otofinanslamaya, yani işletmenin kendi kendini finanse etmesine hizmet ettiğine bir nazar atfedelim. Sermaye kaynağının menşei (iç veya dış) otofinanslamanın kıstası telâkki olunursa, işletme faaliyetlerinden sağlanan gelirden doğan her meblâğın bir otofinanslama fonu olarak kabul edilmesi gerekir. Derhal ilâve edelim ki, bu fonun aktif artışına veya pasif azalışına müncer olacak bir şekilde, yahut, işletmenin üretim gücünü ya da rantabilitesini arttıracak bir tarzda istimal edilip edilmediğinin önemi yoktur. Önemli olan fonun emre hazır olması, mevcut bulunmasıdır. Bu takdirde, yeni ortaklar alma, hâlihazır ortaklardan munzam sermaye temin gibi yollar otofinanslama vasıtası olarak kabul edilmeyeceklerdir. Zira, bunlar, muhtemelen, birer dış kaynak telâkki olunacaklardır.

Yok eğer, iç ve dış kıstası yerine, **mülkiyet** otofinanslamanın kıstası olarak kabul edilirse, bu takdirde öz varlığa yapılan ilâvelerin ön plânda mütalea edilmesi gerekir. Böyle bir durumda kuruluş sermayesinin arttırılması yani ortaklara yeniden baş vurulması, ödenmemiş sermayenin talep olunması (=appel), yeni ortaklar alınması, yeni hisse senedi ihracı v.s. gibi imkânlar birer otofinanslama vasıtası teşkil edeceklerdir. Bu anlayış tarzı bize daha mülâyim görünmektedir. Zira, bilfarz, işletmenin malî (=finansal) gücünü araştıran bir tahlilci için, fon akışından ve dolaysile kısa vâdeli likiditeden ziyade uzun vâdeli likidite yani borç ve taahhütlerini yerine getirme kabiliyeti daha önemli olabilir. Mamafih, bu husus, verilen kredinin vâdesine de bağlıdır. Kredici müessese için kısa vâdede mühim olan husus, borçlu firmanın vâdenin hulûlünde, gerekli fonlara sahip olmasıdır. Bu fonların öz veya yabancı kaynaklardan temin edilmiş olması onun için önemli değildir. Fakat, uzun vâdeli krediciler bu şekilde düşünemezler. Zira, uzun vâdede, alacaklıların garantisi işletmenin öz varlığıdır.

Başka bir yazıda, işletmenin öz sermaye gücünü ölçmeğe hizmet edebilecek bazı **nispetler** ile işletmenin **öz sermaye ihtiyacı** (=talep) ve bunu **işletme içinden sağlama** (=arz) imkânları üzerinde durmak istiyoruz.

İTALYAN BANKACILIK SİSTEMİ

Yazan: Ettore BOMPARD (*)

Çeviren: Necdet DURAKBAŞA

(T.C. Ziraat Bankası
Kadıköy Şubesi Müdürü)

İtalya'daki Bankacılıktan söz ederken zaruri olarak İtalyan Bankacılığının köklerinin uzak geçmişe ne derece derinlikle bağlı olduğu hatıra geliyor. 13 ve 14. asırların Medicis gibi Florentine ve Lombard bankacıları, bankacıların öncüleri sayılabilir. Ancak, bunların faaliyetleri iktisadi düşüncelerden çok siyasî sebeplerle dış ülkelere büyük borçlar vermekten ibaret idi.

Bu zamanların, belki daha az bilinen, fakat faaliyetleri daha çok modern bankacılığa yakın olan bir başka İtalyan Bankacısı, «Merchant of Prato» diye tanınan Datini idi. Aynı zamanda bir yün tüccarı bulunan Datini, bugünün bankacılığının da temel prensibi olan bir elden mevduat kabul edip diğer elden borç vermek esasını benimseyen en eski bankacıdır. Sermaye ise Datini ile birlikte arkadaşlarına ait bulunuyor idi. Datini Bankasının arşivleri Prato'da hâlâ muhafaza edilmektedir. Esas ve yardımcı defterleri, çekleri görmek, hattâ İspanyada yün mübayaalarından başlayıp yünlerin İtalyaya gemiye yüklenmesini, koranlara karşı muhafaza için asker kiralınmasını, yünün kumaş haline getirilip Fransaya satılışını belgelerinden takip etmek mümkündür.

Diğer kredi müesseseleri peyderpey ortaya çıktılar. Bunlardan çoğu kâr amacı gütmeyen vakıf mahiyetinde kuruluşlar ve basit tasarruf sandıkları idi. Bazıları büyük banka kuruluşları halinde gelişerek bugüne kadar geldi ve halen de bu gelişmeye devam etmektedirler. Bunlardan biri 1539 lara kadar gider ve en eski banka olduğu söylenebilir. Zamanla, bilhassa geçen asrın ortasından bu yana olan köklü değişikliklerden sonra, bunların işleri de değişmiş ve inkişaf etmiştir.

(*) Journal of the Institute of Bankers, Ağustos/1964 sayısından...

Eski müesseselerdeki bu inkişaf İtalyada anonim şirket halindeki büyük ticaret bankalarının peyderpey ortaya çıkışları ile gerçekleşti. Bununla birlikte eski bankalar ticaret bankalarına göre daha ihtiyatlı ve daha muhafazakâr bir yol tutmağa devam ettiler. Ticaret Bankaları ise, 19. asrın sonlarında İngiliz, Fransız ve Alman Ticaret Bankalarına benzer şekil'de bütün ülkeye yaygın şubeleri ile ve başlangıçta çoğu ke-re yabancı sermayenin de katılması ile ortaya çıkmışlardır. Büyük eski müesseseler ve anonim şirketler şeklindeki yeni bankalar sonunda, «Kamu'ya ait Bankalar» ve «Millî Bankalar» adı altında iki grupta toplandılar. Bu oluşu ileride daha etraflı açıklayacağız.

Bu arada İtalyada tedricen iki yeni banka tipi ortaya çıktı: Alman-yadaki benzerlerine uygun olarak Tasarruf Bankaları ve geçen asrın ikinci yarısında doğan kooperatif hareketinin neticesi olarak Kooperatif Bankaları.

Bunlara ilâveten, İngilteredeki Tüccar Bankalarının benzeri olarak fakat hiçbir zaman onların önemine ulaşamayan küçük özel bankalar teşekkül etti.

Nihayet, 1861 de İtalya Birliğinin gerçekleşmesi, daha önce mevcut bir kısım bankaların birleşmesine yol açtı. 1926 dan önce İtalya Bankasından başka 2 banka daha, Banco di Napoli ve Banco di Sicilia, banknot çıkarmak yetkisine sahipti. Bu tarihten sonra, bu iki bankadan bu yetki alındı ve İtalya Bankası modern anlamda Merkez Bankası hüviyetini kazandı.

Başlıca Amaçlar

İtalyan Bankacılık sistemine hakim olan prensipler esas itibariyle 1926 yılında kanunlaşmıştır. Bu tarihte, yukarıda da belirttiğimiz gibi, banknot çıkarma yetkisi yalnız İtalya Bankasına bırakıldı. 1936 ve 1947 yıllarında ek kanunlar çıkarılmıştır. Bugün de yürürlükte olan 1936 yılı mevzuatına göre;

a) Tasarrufların toplanması ve kredi dağıtımı kamu menfaatini ilgilendiren faaliyetlerdir ve bu itibarla bankalar Hükümetin murakabesi altına alınmışlardır. Bu murakabe görevi, genel para politikası yönünden bakanlıklar arası ortak bir komiteye, teknik işlemler ve bankacılık faaliyetlerinin kontrolü yönünden İtalya Bankasına verilmiştir.

b) Bankalar ancak kısa vadeli kredi verebilirler, orta ve uzun vadeli krediler başka özel kurumlarca verilecektir.

c) Yeni banka şube ve büroları açabilme bakanlıklar arası komitenin iznine tabidir. Bugüne kadar komitenin kararlarına hakim olan genel prensip, hudutsuz bir rekabetin banka faaliyetleri maliyetini yük-

selteceği düşüncesiyle, lüzumsuz şubeler açılmasından imkân ölçüsünde kaçınmak şeklinde olmuştur. Bu konudaki ilk tetkikler İtalyan Bankalar Birliğinde yapılır.

1947 mevzuatı, mevcut şiddetli enflasyonu önleyebilmek üzere, temel silâh olarak banka mevduatı için İtalya Bankasında mevduata belirli bir nisbette karşılık ayrılmasını derpiş etmekte idi. Öteyandan, 1926 dan bu yana, bankalar sermaye ve ihtiyatlarının yirmi katını geçen mevduatlarını Hazine bonolarına yatırmak yükümünde idiler. Böylece, önceki uygulama daha çok mudileri koruma, sonraki ise para politikasının bir vasıtası olmak amacını güdüyordu. Başlangıçta, Tasarruf Bankaları dışındaki bankalar mevduatlarının % 25 i nisbetinde bir karşılığı Merkez Bankasında tutmak zorunluğunda bulunuyorlardı. (Hakiki nisbet bundan biraz daha düşüktür ve karışık bir formül ile hesaplanmaktadır). Benzer bir sistem 1913 de Federal Reserve System'in tesisinden bu yana Amerikada da uygulanmaktadır. Ancak, nisbet memleketin para politikasına göre değişmekte olup bu mecburî karşılıklar için Federal Reserve System bir faiz ödemez. Buna karşılık, İtalyada mecburî mevduat karşılığı 1962 yılı başlarında % 22,5 a düşürülene kadar 1947 yılından bu yana % 25 olarak sabit kalmıştır.

Bu karşılık Bankalarca İtalya Bankasında Hazine bonolarının getirdiği faiz nisbeti üzerinden -ki halen % 3,75 dir- bloke bir hesapta tutulabilir veya 12 aya kadar vadeli Hazine Bonolarına yatırılabilir.

Tasarruf Bankalarına gelince, bunlar isterlerse diğer bankalar gibi mecburî mevduat karşılıklarını Hazine bonolarına yatırabilirler veya Tasarruf Bankaları Merkez Kurumundaki bloke bir hesapta tutabilirler. Mecburî karşılık nisbeti aynıdır.

Bankalar Arası Anlaşma

Çoğu İtalyan bankaları aralarındaki bir anlaşma ile asgari hizmet komisyonlarını ve çeşitli mevduata uygulayacakları azamî faiz nisbetlerini tesbit etmişlerdir. Anlaşma İtalyan Bankalar Birliğinin teşebbüsü ile her yıl gözden geçirilir ve yenilenir. Bütün mevduat faize tabidir. Halen vadesiz ticarî mevduata % 1/2 nisbetinde faiz verilmektedir. Diğer mevduat vadesine göre faiz alır. İtalyan Bankaları çeşitli mevduatlarına ortalama % 2 bir faiz ödemektedirler. Bu hesaba mevduat karşılıkları olarak yatırdıkları paralar da dahil edilmiştir.

Bu mevduata verilen nisbeten yüksek faizler İtalyan Bankalarının muamelelerinde Amerika veya İngilteredekine göre niçin daha yüksek faiz ve komisyonlar aldıklarını bir derece izah edebilir. Öteyandan, İtalyada açık krediler % 7 faize tabidir ve krediden kullanılan miktara uygulanır; borçludan Amerikada olduğu gibi kredinin % 10-15 i nisbe-

tinde bir mevduat yapması da talep edilmez. Böylece, İtalyada faiz nisbetleri Amerika ve İngilterede olduğundan daha yüksek ise de, gerçekte bu yükseklik görüldüğü kadar değildir.

İtalyada genellikle her müşteri birkaç banka ile çalışır. Bunun sebebi, 1926 tarihli Bankalar Kanununun, bazı istisnalar dışında, bir müşteriye sermaye ve ihtiyatları toplamının % 20 sinin üzerinde ikrazda bulunmayı yasaklayan hükmüdür. Bu aynı zamanda İtalyada anonim şirket halindeki büyük bankaların ve muhtelif büyük kredi kurumlarının varlık sebebini izah eder.

Böyle birden fazla banka ile iş görmenin bir başka sebebi İtalyan Bankacılık sisteminin bünyevî çeşitliliğidir. Bu, özellikle mahallî ve bölgevi kurumlarda ihtisaslaşmayı icabettirir.

İtalyada bankalar, doğrudan doğruya taksitli mal alımlarını finanse etmezler. Bu iş, sigorta şirketleri ve diğer kaynaklardan beslenen özel müesseseler ve mali kurumlar aracılığı ile yapılır.

İtalyan Bankacılığının Yapısı, Bellibaşlı Banka Tipleri

Bankalar yukarıda da belirtildiği üzere 1936 mevzuatı ile yalnız kısa vadeli kredi verebilmektedirler. Ve bu durum bellibaşlı bir özelliktir. Bankalar aşağıda gösterilen vasıflarıyla 5 gruba ayrılmaktadırlar:

1) **Kamuya ait Bankalar:** 6 adettirler; dört tanesi, 1539 da kurulan Banco di Napoli, 1459 da kurulan Banco di Sicilia, 1653 de kurulan Istituto Bancario San Paolo di Torino ve 1624 yılında kurulan Mante dei Paschi di Siena, eski kamu müesseseleridir. Bu müesseselerin kamusal vasfı, kâr gayelerinin olmaması veya ikinci plânda olmasından ve kendilerini daima halkın hizmetine koşmuş bulunmalarından ileri gelmektedir.

Bir diğeri, Banco Nazionale del Lavoro, kooperatifleri kredilemek amacıyla 1913 yılında kurulmuş olup sermayesinin büyük kısmı Devlete aittir. Bu banka, sonraları her çeşit ticarî bankacılık işlemleri yapan bir müessese haline gelmiştir ve halen İtalyanın en büyük bankasıdır.

Bu grubun sonuncusu Banco di Sardegna'dır. Esas itibarıyla, ziraat kredi açmak üzere kurulmuş ise de, birkaç yıl önce, Sardinya'nın iktisadî gelişmesine ait plân gereğince, bu adanın bir kredi müessesesi olarak her çeşit banka muameleleri yapmakla görevlendirilmiştir.

Kamuya ait bankalar bütün mutad ticarî bankacılık işlemlerini yaparlar. Bunlardan başka, amme müesseseleriyle ilişkileri vardır. Yalnız bu bankalara bazı orta ve uzun vadeli krediler açmak yetkisi de tanınmıştır. Bu krediler için özel bölümleri vardır ve bu gibi kredilerin kaynakları ticarî bankacılık muamelelerinden kesin surette ayrıl-

mıştır.

Lavoro bu çeşit bölümleri en fazla (6 adet) olan bir bankadır. Bu 3 bölüm, ipotekli kredi, endüstriye orta vadeli kredi, otel kredisi, film kredisi, kooperatiflere kredi ve amme müesseselerine kredi kısımlarıdır. Diğerleri bunlardan bazılarına ve genellikle ipotekli kredi ve orta vadeli kredi bölümlerine sahiptirler.

Altı kamu bankası tarafından kabul edilen mevduatın toplamı 1963 yılı sonunda, genel mevduatın % 23 üne karşı gelmektedir.

2) **Milli Bankalar:** Bu kısımda, anonim şirket halinde 3 büyük banka vardır. Bunlar, kamuya ait bankalar dışında, İtalyanın 92 şehrinden en az otuzunda şubesi olan yegâne bankalardır. 1894 yılında kurulmuş olan Banco Commerciale Italiana, 1880 de kurulan Banco di Roma ve 1870 yılında kurulan Credito Italiana. Bu bankalar, genel mevduatın % 18 ini toplamışlardır. Önemleri dolayısıyla, diğer ticarî bankalardan daha büyük bir dikkatle Hükûmet murakabesine tabi tutulmuşlardır. Gerçekten, sermayelerinin iktisadî kriz yılları olan 1929-33 yıllarından bu yana % 80-96 nisbetinde değişen bir kısma bir Devlet Holding müessesesi olan İ.R.İ. sahiptir. Her çeşit ticarî banka muameleleri yaparlar.

3) **İkraz Bankaları:** Anonim şirket halinde olan bu bankaların otuzdan az şehirde şubeleri vardır. Büyüklükleri ve ihtisas sahaları birbirlerinden farklıdır. Bununla birlikte hepsi de kısa vadeli ticarî muameleleri finanse ederler. Bazıları özel sınaî ve malî teşebbüslerin dalıdır ki bu husus diğer bütün bankalara yasaklanmıştır. Bu sebeplerle, daha çok, hareketli Kuzey İtalya ve Roma çevresinde faaliyette bulunurlar. Bir bakıma İngiliz tüccar bankaları ve Fransadaki Sanayi Yatırım Bankalarına benzetilebilirler. Genel mevduatın % 22 sini toplamışlardır.

4) **Kooperatif Bankalar:** Bunlar kooperatif esası üzerinden yönetilen bankalardır. Hisseler yalnız ortaklara ait olup her ortak ancak sınırlı bir hisseye sahip olabilir. Ve ne kadar hissesi bulunursa bulunsun her ortağın 1 oy hakkı vardır. Faaliyetleri yalnız ortaklarından topladıklarını diğer ortaklarına vermekden ibaret değildir. Bununla birlikte, bugün İtalyan Bankaları arasında mevduat bakımından 9. sırada olan Banco Popolare di Novara hariç, çoğu mahallî karakterdedir. Her çeşit kısa vadeli ticarî bankacılık muameleleri yaparlar. Fakat, ayırdıkları karşılıklar diğer ticaret bankalarınınkinden fazladır. Genel mevduatın % 12 sini toplamışlardır.

5) **Tasarruf Bankaları:** Millî önemi olan son gruptur. Bunlar kâr amacı gütmeyen kamu kuruluşlarıdır. Bellibaşlı çabaları tasarrufu teşvik etmektedir. Diğer banka tiplerine göre daha yüksek bir karşılık muha-

faza ederler. Genel mevduatın % 25 inin üzerinde mevduat toplamışlardır.

Yukarıda saydığımız bankalardan son 3 grubu, ikraz bankaları, kooperatif Bankaları ve Tasarruf Bankaları ortak bir «Merkezi Kurum» tesis etmişlerdir. Bu merkezin görevi, ortakları adına bazı yatırımlara girmek veya ortaklarını ihtiyaç vukuunda finanse etmektir.

365 şubeyi kapsayan bu 5 grup banka, ayrı ayrı gruplandırılmalarına rağmen, aynı esas ve şartlara bağlıdırlar.

Böylece, her ne kadar söz konusu bankalardan dördü (Lavoro, Commerciale, Roma ve Credito) Devlet kontrol ve yönetimi altında iseler de, bu durum onların yapılarını etkilemez. Bunun anlamı, bu 4 bankanın Devletin sıkı bir murakabesine bağlı olmasıdır; ancak bu, müşteriler için ilâve bir teminattan başka birşey ifade etmez. Öteyandan, kendilerine diğer bankalardan fazla olarak bir inkân tanınmış değildir ve belki «Bankalararası Anlaşma» kurallarına öteki bankalardan daha da fazla sadıktırlar.

Bu arada, kamu bankalarından bazılarının, özellikle Lavoro'nun orta ve uzun vadeli krediler bölümüne işaret etmek isteriz. Fakat bu bölümleri ticarî bankalar grubu yerine, ileride tetkik edeceğimiz «Özel Kredi Kurumları» grubuna dahil etmek lâzımdır.

Yine, yukarıda sözünü ettiğimiz ve bu 365 bankanın hemen hepsinin katıldıkları bankalar arası anlaşmaya işaret etmeliyiz. Her yıl yenilenen bu anlaşma, mevduata ve ikrazat uygulanacak azami ve asgarî faiz nisbetlerini ve çeşitli hizmet muamelelerindeki asgarî komisyonları, haksız bir rekabeti önlemek ve emniyet, verimlilik esaslarını korumak amacıyla, tesbit etmiştir.

Bankalar arası anlaşma faiz nisbetleri ve komisyonlar hususunda banka grupları arasında bir tefrik yapmaz. Bu durum, İngilterede mevduat bankalarının tüccar bankaları karşısındaki durumundan bir fark gösterir.

Her ne kadar ana prensipler ve şartlar bu beş gruptaki bütün bankalar için aynı ise de bazı farklılıklar da vardır. Ancak, bu farklar bankaların kendilerinden değil, diğer faktörlerden doğmaktadır.

Böylece Milli Bankalarla, Kamuya ait Bankalar genellikle büyük müşterilere muhatap oldukları halde, taşrada geniş bir şube örgütüne sahip bulunan Tasarruf Bankaları ve Kooperatif Bankalar daha küçük müşterilere muhataptırlar.

Faaliyetlerde, bankalar arasında farklılık yaratan en önemli unsur, bağlı oldukları grup değil ve fakat, bankaların büyüklükleridir. Bu suretle yeterli teşkilât ve tecrübeyi haiz buldukları takdirde beş gruba ait bankalar dışı muamele yapma yetkisine sahip olabilmektedirler.

Bankaların Aktif ve Pasif Kıymetleri

1963 yılı sonunda İtalya Ticaret Bankalarının (365 bankanın) net aktif ve pasif rakamları 23.000 milyar (*) lîret idi. Bu rakamın dörtte biri 6 kamu bankasına ait bulunuyordu. Bunu sırasıyla 3 adet milli Banka kamu bankasına ait bulunuyordu. Bunu sırasıyla 3 adet milli Banka, Tasarruf Bankaları ve Kooperatif Bankalar izlemektedir.

Pasif kısmında bellibaşlı kalem, 1963 yılı sonunda 15.988 milyar lirete ulaşan mevduattır. (Bu tutara İtalyada mukim olmayan şahısların mevduatı ile dövizler ve bankalar arası mevduat dahil değildir). Bu miktar 9136 milyon sterline karşı gelir. İngilterede ise mevduat toplamı 10.000 milyon sterlin kadardır.

1947 yılı sonunda, savaş sonrasının şiddetli enflasyonu nihayet durulduğu sırada, İtalya Bankalarındaki mevduat sadece 1014 milyar lîret idi.

Bu duruma göre, 16 yıl içinde, mevduat aşağı yukarı 16 defa artmıştır. Artış esas itibariyle gerçek olup pek azı fiyat yükselişlerine bağlıdır. Artış, ekonomideki gelişmeden de daha yüksek olmuştur. Oysa ki bu devrelerde İtalya iktisadiyatındaki gelişme diğer ülkelerden de fazladır.

İtalyada mevduat, tasarruf mevduatı ve ticarî mevduat olarak ayrılabilir. 1963 yılı sonunda, tasarruf mevduatı 8.503 milyar lîret, ticarî mevduat ise 7484 milyar lîret idi. Tahmin olunacağı üzere, büyük ticarî bankalarda ticarî mevduat; Tasarruf Bankaları ve Kooperatif Bankalarda ise tasarruf mevduatı önemli yer tutar.

Şu da dikkate değer ki, 1947-63 arasında tasarruf mevduatı, ticarî mevduattan daha fazla artmıştır. Bu durum, muhtemelen, halkın para değerine yeniden güvenmesine ve nüfus artışına bağlanabilir.

Yurdun iktisadi gelişmesine rağmen, İtalyada bankalardaki mevduat hâlâ nisbeten mahduttur. 1963 yılı sonunda nisbet şahıs başına mevduat 316.500 lîret (180 sterlin) civarında idi. Oysa ki bu miktar, İngilterede 250 sterlin ve Amerikada 600 sterlin kadardır.

İtalyan bankalarının aktifleri toplamı tetkik edilirse görülür ki, mevduata kıyasen yapılan yatırımlar, Amerikan ve İngiliz Bankalarına göre daha yüksektir. Nitekim, 1963 yılı sonunda senetler cüzdanı, avanslar ve ikrazlar toplamı 12.756 milyar lîret olup mevduatın % 79 una tekkabül eder.

Arta kalan aktif kalemleri; esham-tahvilât, diğer kurumlardaki mevduat ve mecburi ihtiyatlardan ibarettir. İtalyada bankalar kanunla hisse senetlerine yatırımdan alıkonulmuş olduklarından, gerçekte es-

(*) Bilyon: milyon adet milyon.

ham-tahvilat kelesminde görülenler Hazine bonoları veya diğer bonolardır. 1963 yılı sonunda bunların tutarı 2295 milyar lire idi. Bu rakama, bankaların mecburî karşılık olarak Hazine bonolarına yatırdıkları paralar dahı değildir. ,

1963 yılı sonunda bankaların mecburî karşılıklar tutarı 3380 milyar lire idi. Bunun 1779 milyar lireti Hazine bonolarına, arta kalanı İtalyan Bankası'na yahut Tasarruf Bankaları Merkez Kurumuna yatırılmış bulunuyordu.

Bankaların Şube Örgütü

Yukarıdaki açıklamalarımız 5 grupta topladığımız 365 bankaya aittir. Bunlardan başka, Merkez Bankasınca kredi müesseseleri olarak kabul edilmekle birlikte genel bankacılık hacminde önemsiz bir yer tutan 800 küçük müessese daha vardır.

1963 yılı sonunda, bu küçük müesseseler de dahil, İtalyada merkez ve şube kuruluşu olarak 9832 banka teşkilâtı vardı. Bununla birlikte çoğu kasaba ve köylerde sadece 1 banka şubesi mevcut idi ve bu gibi yerlerin sayısı 4832 dir. Bu rakamları nüfus sayısına vurursak, 5100 kişiye 1 şube düşer. Ancak, bu rakam çeşitli bölgelerde büyük farklılıklar gösterir. Böylece, hareketli olan Kuzey İtalyada 4330 kişiye 1 şube düştüğü halde, Merkez Bölgesinde 4870, Adı İtalyasında 6850 ve Güneyde 9460 kişiye 1 şube düşer.

1963 yılı sonunda, her şubeye düşen mevduat ortalaması 1600 milyon lire (820.000 sterlin) dir. ki İngilteredeki ortalamanın çok altında değildir.

Şurası da kayda değer; şube açılması hususunda daha önce sözünü ettiğimiz Hükümet kontrolü, mevcut şubeleri meselâ İngilteredekilerden daha büyük olmağa zorlamaktadır. Bu, İtalyan Bankacılık Sisteminin, İngiliz mevduat bankalarına göre, muamelelerinde neden daha az merkezleştüğünü izah eder.

Gerçekten İtalyada çeşitli şehirlerde şubesi olan bir bankanın, bu şehirlerdeki ana şubesi, işlemlerin yönetimi bakımından hemen de kendi başına yeter bir bütündür. Şüphesiz Merkezin sıkı murakabesine ve belirli limiti aşan muameleler Merkezin müsaadesine tabi ise de, işlemlerin icrası yetkisi tamamen şubelere aittir.

Bu husus, dış muameleler yönünden, İtalyan ve İngiliz bankaları arasında önemli bir fark doğurmaktadır. Dış muamelelerde ihtisaslaşmış bir veya birkaç banka şekli -ki İngiliz ticaret bankaları bu tarzı uygulamaktadır- İtalya için yabancıdır. İtalyada küçük bir şehirdeki bankanın dış muameleler servisi bile, meselâ, bir akreditif talimatını

doğrudan yabancı muhabir bankaya verebilir. Merkeze ancak açılacak kredinin özellikleri var da ve bu bakımdan gerekiyorsa başvurulur. Esasen işlerin taksimi, genel prensipler v.s. gibi hususlar önceden kurallara bağlanmıştır. Sırf kolaylık olsun diye döviz alım satımı muameleleri bir veya birkaç şubede toplanmış ise de diğer işlemlerde şubeler kendi başına hareket ederler. Bu sistem kusursuz değildir, daha çok İtalyanın coğrafi bakımdan yaygın durumunun ve iktisadi faaliyetin diğer ülkelere göre daha ziyade serpilmiş olmasının bir neticesidir.

Özel Kredi Kurumları

Bu müesseseleri, bankalardan ayırt eden bellibaşlı hususlar,

a) Kaynaklarının, bonolar veya enaz 18 ay vadeli mevduat bonoları ile temin edilmiş olması,

b) Esas itibariyle orta ve uzun vadeli kredi vermeleridir.

Her ne kadar bazı ticaret bankaları da bu çeşit kredi vermekte iseler de, bu krediler, ancak ticari kısımdan tamamen ayrılmış özel bölümlerde muamele görür. Böylece, tasarruf ve ticari mevduat dolaylı şekilde de olsa, bu özel kredilerin kaynağını teşkil edemez.

İtalya Bankası istatistik ve kontrol amaçları bakımından orta ve uzun vadeli kredi olarak 3 temel kısmı, ipotek karşılığı krediler, zirai krediler ve sınaî kredileri ayırt etmektedir.

İpotek karşılığı krediler, İngilterede sigorta şirketleri veya Emlâk Şirketlerinin verdiği kredilerin karşılığıdır. Bu çeşit kredi İtalyada daima ticari bankalar dışındaki müesseseler tarafından verilmiştir. Benzeri bir durum İngilterede vardır. Amerikada ise ticaret bankaları yeni bina inşası için ipotek karşılığı kredi açabilirler. İkrızlar, borçlanmanın daha sonra piyasaya süreceği bonolar vasıtasıyla gerçekleşir. Bu durum borçlunun, çoğu kere katlandığı gerçek faizin nominal faizden niçin daha yüksek olduğunu izah eder. Halen İtalya Bankasının tanıdığı, ipotek karşılığı kredi veren 15 kurum vardır. Bazıları bağımsız kuruluşlardır. Bir kısmı ise, Ticaret Bankalarının özel bölümleridir. 1963 yılı sonundaki ipotekli krediler ikraz bakiyesi 1619 milyar lîre idi.

Zirai kredi esas itibariyle 1927 tarihli bir kanuna tabidir. Zirai istihsal veya işletmenin inkişafı amaçlarını gütmesine göre iki nev'i vardır. Milli Bankalar hariç çoğu Ticaret Bankaları ve Tasarruf Bankaları kısa vadeli olarak bu kredileri de vermeğe yetkilidirler. Bunlara ilâveten, ikisi ticaret bankalarının özel bölümü olarak, 13 zirai kredi müessesesi daha vardır. 1963 yılı sonunda işletme inkişafını amaç edinen kredilerin bakiyesi 400 milyar lîre, istihşâl (işletme) kredilerinin bakiyesi

ise 360 milyar liralık civarında idi. Bu kredilerin 2/3 si 13 ziraî kredi müessesesi, artı kalanı, ziraî kredi vermeğe yetkili ticaret bankalarınca verilmiştir.

İtalya bankaları kuruluşlarında özellikle asrın başlarında ortaya çıkan büyük anonim şirket halindeki bankalar karma bir karakterde idiler; hem ticari ve hem de sınaî bankacılık yapıyorlardı. Bununla birlikte sonra gelen yıllarda İtalyada tedricen konulan banka mevzuatı iki çeşit bankacılığın tam bir ayırımını sağladı. Bu politikaya götüren bellibaşlı olay şüphesiz 1929-31 yıllarındaki dünya iktisadî krizinden gelmiştir. Bu tarihlerde, Millî Bankalar sınaî hisse senetlerine bağlanmış ve donmuş aktiflerle karşı karşıya kaldılar. Devlet müdahaleye mecbur oldu ve bu bankaların sermayelerine iştirâk karşılığı söz konusu hisse senetlerini satın aldı. Önce de belirttiğimiz üzere bu sınaî hisseler yeni kurulan bir Devlet Holding Kurumunun (İ.R.İ, Istituto Riconstruzione Industriale) idaresine verildi. Aynı zamanda, Ticaret Bankaları kanunla yalnız kısa vadeli kredi vermekle yükümlü kılındıklarından, ancak, az sayıda özel kurumlar sınaî kredi verebiliyorlardı. Bunların çoğu ve büyükleri, peyderpey, sınaî maksatlarla kredi vermek için kurulmuşlardır. Bu sahada ana müessese, İ.M.İ. (Istituto Mobiliare Italiano) 1930 yıllarında Hükümet tarafından kuruldu ve bugün de en geniş sınaî kredi müessesesidir. Savaştan sonra, 1963 yılı sonunda 336 ve 160 milyar lira sermaye ile ve orta vadeli sınaî kredi vermek amacıyla Mediobanca ve Efibanca adlarında 2 kredi müessesesi daha doğdu.

Mediobanca, bugün de sermayesinin en büyük kısmını ellerinde bulduran 3 Millî Bankanın himayesinde kurulmuş; buna karşılık Efibanca Banca Nazionale del Lavoro'nun öncülük ettiği geniş bir grup bankalar tarafından tesis edilmiştir.

Bu çeşit kredi müesseseleri, bazıları tamamen Devlete ait olmak, diğerleri sık sık Devlet kontroluna tabi bulunmakla birlikte özel sektörün iştirâki ile son 20 yıl içerisinde kurulmuşlardır. Bu müesseselerin kuruluş amaçları Güney İtalya'nın kalkınmasından, ihracatın artırılmasına veya el sanatlarının geliştirilmesine kadar çok değişiktir.

Bu sahada da Ticaret Bankalarının özel bölümleri faaliyet göstermektedirler. İtalyan Bankacılık Sisteminin bir özelliği olarak, Ticaret Bankaları kısa vadeli kredi vermekte iseler de, bazıları özel bölümleri vasıtasıyla orta ve uzun vadeli krediler de açabilmektedirler.

Sınaî kredi için gerekli kaynak, bellibaşlı olarak, bono ihracı ve enaz 18 ay vadeli mevduattan sağlanmaktadır. 1963 yılı sonunda sınaî müesseselerle kamu teşebbüslerine orta ve uzun vadeli kredi veren 39

özel müessese vardı ve ikraz bakiyesi 3918 bilyon lirete ulaşmıştı.

Savaş sonrasında, orta ve uzun vadeli kredi açan özel kredi kurumlarındaki inkişaf, Ticaret Bankalarındaki inkişafı büyük ölçüde aştı. 1963 yılı sonunda yukarıda zikrettiğimiz özel kurumlarca verilen sınaî krediler toplamı 6000 bilyon liretin üzerinde idi. Bu miktar 1947 yılında 149 bilyon lireden ibaret bulunuyordu. Böylece, Ticaret Bankaları muamelelerindeki 16 misli artışa mukabil, 40 misli bir artışla karşı karşıyayız. Özel bankacılık muamelelerindeki artış daha çok ipotekli kredilerde olmuştur. Gerçekten 1947 yılı sonuna göre bu çeşit işlemler 160 misli artmış iken ziraî kredi sadece 16 misli kadar çoğalmıştır. Bu farklı gelişme, kredi muamelelerinin iki nevine karşı gelen sektörlerdeki değişik durumu ifade eder.

İtalyada inşaat sanayii hiç değilse 2 yıl öncesine kadar, dikkate değer bir inkişaf göstermiştir. Ziraat sektörü ise aksine genel iktisadi gelişmeye ayak uyduramayarak halen milli gelirdeki hissesi savaştan öncesine göre hayli aşağıya düşmüştür.

Sonuç

Köklü şekilde tarihi gelişmeye bağlı olan bugünkü İtalyan Bankacılık Sistemi, şeklen birçok kısımlara ayrılrsa da, aslında kısa vadeli kredi veren bankalar ve özel kredi kurumları olarak ikiye ayrılabilir.

Bu iki grup, gerek kaynak ve gerekse ikrazat yönlerinden birbirlerinden tamamen farklıdırlar.

Her iki grubun da savaş sonrası inkişafı, Milli Ekonomideki gelişmeden daha fazla olmuştur. Bilhassa, özel kredi kurumlarının inkişafı kayda değer. 1950 lerin İtalyan kalkınma mucizesinin sırlarından biri, hiç şüphe yok ki, bu kurumların, yurdun müstahsil sahalalarına orta ve uzun vadeli geniş kaynaklar ve yüksek bir yatırım seviyesi sağlamaları olmuştur.

Öteyandan, bankalar savaş sonrasında para politikasının güvenilir, seyyal bir aracı olduklarını isbat etmişlerdir. 1947 de, teklif edilen para tedbirlerini bankalar dürüst, doğru şekilde uygulamasalardı, birkaç haftada fiyat eğrisi tersine dönebilirdi.

1963 den bu yana, enflasyon, ekonominin çok sür'atli ve ahenksiz gelişmesinden doğmak istidadındadır. Para politikası tedbirleri, bankalarca yeniden uygulanmış ve bir defa daha sür'atle tesirli olmuşlardır.

SİGORTACILIĞIMIZ YÖNÜNDEN KURUMLAR VERGİSİ ÖDEMELERİNİN NEŞRİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Hayri BAŞER

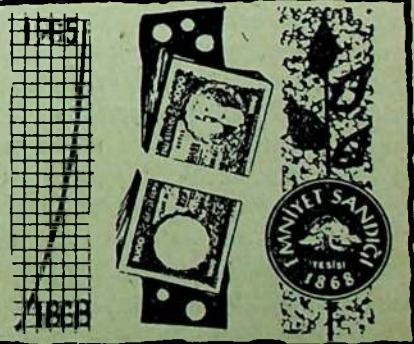
(Şark Sigorta T. A. Ş.
Genel Müdürü)

27 Mayıs 1960 İnkılâbından bu yana cereyan eden olaylara şöyle bir göz atacak olursak şahidi olduğumuz vak'ayı özetle sıralayabiliriz: Milli Birlik Komitesi içinde Ondörtler bölünmesi, Kurucu Meclis teşkili, Anayasa referandumu, genel seçimler, iki ihtilâl teşebbüsü, dört hükümet burhanı, zaman zaman memleketi bilfiil harbe yaklaştırıp uzaklaştıran Kıbrıs olayları ve yeniden genel seçim platformuna giriş. Bankalardaki kasaların açılmasından başlayan ve bir nevi servet düşmanlığı havasını besliyen yanlış tutumlar veya yorumlar... Sermayenin muhtaç olduğu huzur ve emniyet şartları henüz teessüs etmeden prensibi tamamen haklı da olsa servet beyannamesi istenmesi... Şu arz edilen krizli konjonktür manzumesi içinde para emisyon hacmi artmış, banka kredilerine genişlik ve elâstikiyet verilmiş olsa bile paranın tedavül hızı bir türlü beklenen devir adedine erişemiyor ve Greşam kanununun yeni bir tezahürü olmak üzere para piyasadan çekilerek ticarî senetle alış veriş şimdiye kadar görülmedik bir vüs'at ve ehemmiyet kazanıyor. Bunun sigorta endüstrimiz üzerindeki in'ikası, nakden tahsil olunacak sigorta ücretlerinin müşteri ve istihsal organlarından bonolarla tahsilinin git-tikçe yaygın bir hal almasıdır. Bu suretle sigorta ücretleri karşılığında alınan bonoların ancak tahsillerinde borçlularının alacağına geçirilebileceği, tahsil edilemeyip protesto edildikleri takdirde ise munzam masrafların da ilâvesile borcun eksilmeyip artacağı izahtan müstağnidir. Nihayet ticarî senetlerin taşıdıkları vadenin kısalığına veya uzunluğuna göre de tahsilâtın genellikle imhâl edilmiş bulunacağı da tabii ve aşikârdır. İşte bu durum müvacehesinde sigorta şirketlerimizin sigortalı müşterilerle prodüktörler ve acenteler dediğimiz istihsal organları

nezdindeki matlubatının son senelerde gittikçe kabarak had seviyeye ulaştığı bir gerçektir. Asıl problem bu alacakların bilfarz son beş yıl içerisinde ne miktarının tahsili kabil, ne miktarının da tahsili şüpheli veya imkânsız hâle gelmiş olduğunun tesbiti ve tahsili şüpheli veya tahsili imkânsız alacakların ayıklanarak birincileri için provizyon tesisi, ikincilerinin ise doğrudan doğruya zarara geçirilmesi gerekir. Bu lazime nin zamanında yerine getirilmemesi yüzünden bataklık para tortusunun birikmesine mahal verilmesi halinde sonradan gereğince provizyon tesisi veya zarara geçirilmesi fiilen daha da zorlaşacak ve bu sonuç bilançoları sıhhatli bir bilanço olmaktan uzaklaştıracaktır. Böyle bir akibeti önleyebilmenin tek çâresi müessese idarecilerinin cesaretle neşteri vurabilmelerindedir. Bilanço kârı az da olsa daima doğru ve sıhhatli bilanço hedefinden şaşmamalıdır. Bu takdirde neşredilen ticari bilanço kârlı görünse de mali bilanço zararlı olabilecektir. Kurumlar ve Gelir Vergisi ödemelerinin neşri yüzünden yukarıda açıklanan, bir bakıma sıhhat ve zindelik alâmeti olan ameliyenin dışında gerçekten habersiz olanların o müessesenin iyi gitmediği, zarar etmekte olduğu gibi yanlış zan ve zehaba kapılmaları ihtimalidir ki ciddi üzücü ve ilerisi için cesaret kırıcıdır. Mükellef firmaları böylesine haksız ve zararlı bir şüphe altında bırakmamak için mali bilançolarını zararlı kapatmış olanların hiç değilse daha önceki senelerde ödedikleri Kurumlar veya Gelir Vergisi miktarlarının yanı sıra belirtilmesi faydalı olacak ve bu hâlin geçici ve arızı olduğu kamu oyuna anlatılmış bulunacaktır. Aksi takdirde muhasebe icaplarını bilmemezlik yüzünden bu kabil müesseselerin prestijleri zedelenecek ve ileride vergi vermemiş görünmemek için sıhhatli olmayacak bilanço çıkarılmasına idareciler ister istemez itilmiş olacaktır ki bu, kanaatimizce daha da büyük tehlikedir ve milli ekonomimize zararlıdır.

**ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET**

**EMNİYET
SANDIĞI**

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE PIYASA ARAŞTIRMALARI

Dr. Nezi H. NEYZİ

Yokluk ekonomisinden bolluk ekonomisine geçtikçe piyasa araştırmaları da ehemmiyet kazanmaktadır.

İlk piyasa araştırmaları I. Dünya harbinden sonra Birleşik Amerika'da geliştirilmiş ve ondan sonra İngiltere'de ehemmiyet kazanmaya başlamıştır. Halen Avuranın her memleketinde piyasa araştırma büroları iş hayatına çok yardımcı olmaktadırlar. Komünist memleketlerde dahi resmî piyasa araştırma büroları sanayi plânlarının tatbikinde yararlı olmaktadırlar. Piyasa araştırma işi o derece artmıştır ki bu mesleği geliştirmek için ayrıca teşkilâtlar kurulmuştur.

Avrupada piyasa araştırması ile meşgul olanlar ESOMAR (European Society of Market Research) Avrupa Piyasa Araştırmaları Derneği namı altında bir teşekkülde toplanmışlardır. Bir memlekette beş kişi bu derneğe üye olunca aralarında bir memleket temsilcisi seçmektedirler. Bu memleket temsilcileri derneğin idare heyetini teşkil etmekte ve onlar da aralarında her sene bir icra komitesi seçmektedirler. Derneğin maksadı piyasa araştırmalarında seçtikleri mevzular üzerine tetkikler yapmak ve bu tetkikler sonucunda konferanslar tertip etmektir. Her yıl bir memlekette beş günlük bir büyük konferans yapılır ve sene içinde de muhtelif ihtisas konularını incelemeye 2 - 3 günlük ufak seminerler tertiplenir. Büyük toplantılara katılan üyelerin sayısı ekseri 400'ün üstündedir, küçük toplantılara 80 - 90 kişi katılır. Bu toplantıların ilmi cephesi yanında bir de piyasacılar pazarı vazifesi vardır. Müşterek projeler görüşülür, işler bulunur ve yeni temaslar ihdas edilir. Bu suretle Avrupalı piyasa araştırmacıları birbirlerini tanır, rakiplerini ve ortaklaşa iş yaptıkları şahısları yakından görme fırsatını kazanırlar. Şimdiye kadar ESOMAR toplantıları orta Avrupada (İsviçre, İtalyanın Kuzeyi, Fransanın İsviçre hududu) gibi yerlerde olurdu. İlk defa olarak araştırmacı üyesi mahdut olan İrlanda ESOMAR'a ev sahipliği yaptı. Konferans Eylül başında Dublin'de toplandı ve evvelki senelerde olduğu gibi gene kalabalık bir araştırmacı kütlesi orada toplanıp reklâm araştırmaları ve tevzi mecraları mevzuularını derinliğine tartıştılar.

ESOMAR derneğine üye olan Avrupalı memleketlerle üye adedini aşağıdaki tablo göstermektedir:

	Memleket	Üye adedi
1	İngiltere	179
2	Almanya	138
3	İtalya	124
4	Fransa	93
5	Hollanda	82
6	İsviçre	60
7	Danimarka	44
8	Belçika	30
9	İsveç	30
10	Finlandiya	18
11	Norveç	18
12	Avusturya	13
13	Japonya	9
14	Yugoslavya	9
15	İrlanda	8
16	Yunanistan	8
17	Portekiz	1
18	Türkiye	1

Yekûn 865

Yukarıda sayılan memleketler arasında Demirperde gerisi memleketleri yoktur zira **Esomar** üyeliği şahsidir ve müesseseler üye olamazlar. Bu 18 memlekettten **Esomar**'a üye olan 865 kişi muhtelif müesseselerde çalışmaktadır. Araştırma Müessesesi adedi tabiatile daha mahdut miktardadır. Bir müessesede çalışan her şahsın **Esomar** derneği üyesi olması icab etmez. Fakat mesleki bir topluluk olan bu derneğin üyelik miktarları bize bu memleketlerdeki araştırma faaliyeti hakkında bir fikir vermektedir.

Amerikalılar kendilerine göre (AMA-American Marketing Association) Amerika Piyasacılar Derneği namı altında bir teşekkül ile piyasa araştırmacılarını bir çatı altında toplamışlardır. Şimdiye kadar Amerikanın umumî ekonomik siyasetine uyan bu dernek çalışmalarını sadece Amerika piyasasına münhasır tutmakta idi. Her büyük şehirde ayrı şubeleri olan bu derneğin on bini aşkın üyesi vardır ve devamlı neşriyat yapmaktadır. Yanlız dış ticaret bakımından eksikliklerini kendileri de hissetmişler ve sırf dış pazarlar ile alâkadar olmak üzere bir enstitü kurmuşlardır.

Piyasa Araştırma büroları iyice teşkilâtlandıktan sonra sosyal sahalarda da çalışmaktadırlar. Aksine olarak sosyal araştırma ile işe başlayan müesseselerde faaliyetlerine piyasa araştırma kolları katmaktadırlar. Kullandıkları metodlar ve elemanlarda çok benzerlik vardır. Sosyal ve Piyasa araştırmaları birkaç bilim kolunda birleşmektedir. E

sas itibarile hepsi istatistiğe dayanmaktadır. Sosyal bilim kollarında olduğu kadar piyasa araştırmalarında psikoloji ilmi yer almaktadır. Genel olarak iktisadi coğrafyadan başlamak üzere, mal bilgisi ve her yapılacak etüd sahasında o sahada teknik bilgi icab etmektedir. Mese lâ bir çelik fabrikasının yeni piyasalar araması için yapılacak bir etüdde bir metalüjist, bir makine mühendisi, bir inşaat mühendisi, bir iktisatçı, bir istatistikçi ve etüdüň çapına göre anketör ile onları idare ve kontrol edecek eleman çalışması icab etmektedir. Ayrıca toplanılacak bilginin değerlendirilmesi için sual varakalarının hazırlanması ve mekanik olarak tasnif edilebilmesi ve bunların da doğruluğunu kontrol için ayrıca teknik elemanlara ve hususi makinelere ihtiyaç olmaktadır. Bugün için geniş çapta sosyal veya piyasa etüdlerinin el ile tasnifi ve değerlendirilmesi imkânsız hal almaktadır. Toplanan bilgilerin çokluğu, bu bilgiden elde edilen korelasyonlar ve analizler sonunda neticeler elde edilmektedir. Bu ameliyeler için de elektronik beyinler icab etmektedir. El ile yapılan tasniflerde hata payı yüksek olmakta ve uzun zaman almaktadır. Ticarî mahiyetteki etüdüň idari kademede faydalı olabilmesi için neticelerin çabuk ortaya çıkması lâzımdır. Yoksa araştırmanın kıymeti kalmamaktadır. Yapılacak yatırımlar ekseri bu araştırmaların sonuçlarına bağlıdır.

Demek ki piyasa araştırması yapılabilmesi için hususi bir ortamın olması lâzımdır. Muhtelif bilim kolları birleşecek, hususi surette istatistik toplanacak ve mekanik olarak değerlendirilecek. Bu neticelerden de idarî kademeler manâlar çıkaracaklar ve kararlarında bu bilgilerden faydalanacaklar. Aldıkları kararlar verimli olduğu takdirde piyasa araştırmaları finanse edilebilir ve gelişebilir. Halile ilmi bir şekilde tertip edilen piyasa araştırmaları maliyeti yüksek etüdüldür. Bizde mühim kararları idareciler kendi tecrübelerine veya teşriki mesai ettikleri arkadaşlarının tecrübelerine güvenerek alırlar. Dışardan bir kimsenin yapacağı bir etüd neticesinde bir karar almaktan çekinirler. Bunun da esas sebebi kararın mesuliyetini bir şahsa bağlayabilmektir. İdareciler kararı tam manası ile kendileri verip böylece bütün mesuliyeti almağı daha uygun bulmaktadırlar. İşlerin çapı küçük oldukça bu usul tabiatile en emin ve en ucuzdur. Fakat iş gelişipte bir idareci kâfi gelmeyince haliyle kararlarda bir kişiden fazla kimsenin hissesi olmaktadır. Böylece mes'uliyet de bölünmektedir. İşlerin büyümesi ile bizde de araştırmacı ihtiyacı artacak ve etüd sahası da gelişecektir. Yalnız tabloda görüldüğü gibi nüfusu bize nazaran çok az olan Finlandiya'da (4,5 milyon) bile bize nazaran çok daha fazla araştırma elemanı yetişmiştir. Bu da aramızdaki sanayileşme farkını gösteren pratik bir delildir.

Türkiye'de Esomar'a üye olmayan fakat muhtelif araştırma ve etüd yapan yerli ve yabancı uzmanlar vardır. Fakat büro olarak teşkilâtli çalışan ancak dört ilâ beşi geçmemektedir.

Okuyucu Soruları

İstanbul Kadıköy'den bir sigortacı okuyucumuzun sorusu :

Soru : Bize ilerki tarihi taşıyan bir çek vermişlerdi. Söz verdiği-miz için vâde tarihinden evvel bankaya müracaat etmedik. Vâde günün-de bankaya gittiğimiz zaman bize, keşidecinin «çeki verdiğim kimse ile aramda ihtilâf var ödemeyiniz» şeklinde bir talimatı olduğunu söy-lediler ve çeki ödemediler. Hukuk müşavirimizin müdahalesi sonucun-da çek bedelini güçlkle tahsil edebildik.

Bazı yanlış tefsir ve uygulamaların önlenbilmesi için konunun hu-kuki yönünün aydınlatılmasını rica ederim.

Cevap : Ticaret Kanununun 711. maddesi sorunun konusunu teşkil eden, çekten cayma hallerini tesbit etmiştir. Bu maddeye göre, keşideci, çekin ancak kendisinin veya üçüncü bir şahsın elinden «rızası hilâfına» çıkmış olduğunu iddia ettiği takdirde muhatabı çek bedelini ödemekten alkoyabilir. Bunun dışında herhangi bir sebep zikrederek çekin ödenmesine engel olamaz. Ancak, hamil ibraz müddeti içinde çekin ödenmesi için muhataba müracaat etmediği takdirde, keşideci muhataba verdiği vekâleti feshederek çekin ödenmesini men edebilir. İbraz müddeti geçmekle beraber keşideci muhataba vermiş olduğu vekâleti feshetmemişse çek bedeli ödenebilir.

Soruda bahsi geçen «çekte vâde» konusuna gelince, Ticaret Kanu-numuz metinde herhangi bir vâde gösterilmiş çeki de çek olarak kabul etmiş, ancak bu vâdeyi yazılmamış adederek, bu çekin ibrazında ödene-ceğini bildirmişdir. (M. 707)

Keşide günü olarak gösterilen günden önce ödenmek üzere muha-taba ibraz edilen bir çek ibrazında ödenir. Meselâ, 5 Eylül 1965 tarihi ile tanzim edilmiş bir çek, 1 Eylül de tahsil için ibraz edildiği takdirde muhatap tarafından ödenebilir.

YAZARLARIN BİOGRAFİLERİ

Prof. Dr. Kemâl TOSUN

Kemâl Tosun 1923 yılında Girit'in Hanya Kasabasında doğmuştur. Evlidir. 1942 yılında Haydarpaşa Lisesini, 1946 yılında İktisat Fakültesini bitirmiş, 1951 yılında bu Fakültede İktisat Doktorasını vermiş, 1957 yılında Doçent, 1964 yılında ise Profesör olmuştur. Halen İktisat Fakültesi İşletmesi İdaresi ve İktisadi Profesörüdür.

1953-54 yıllarında Minnesota Üniversitesinde İşletme ve Amme İdaresi Seminerine katılmış; 1961-62 yıllarında Harvard Üniversitesinde çalışmış ve Milletlerarası İşletme İdaresi Öğretmenleri Sertifikasını almıştır.

Umumi İşletme İktisadı, Sevk ve İdare Prensipleri, plânlama ve kontrol ihtisas konularıdır.

Kemâl Tosun İngilizce ve Fransızca bilmektedir.

E s e r l e r i :

- 1) İşletmelerde Sevk ve İdare Prensipleri, 1958 Cilt I (Tükenmiş ders notları)
- 2) Sevk ve İdare Prensipleri, 1965 Cilt II (Ders notları)
- 3) İşletme Sevk ve İdaresinde Kontrol ve Revizyon, Cilt I. 1959
- 4) İşletme ve Müesseselerde Sevk ve İdare Cilt I, 1961

Ayrıca çeşitli dergi ve gazetelerde işletme konuları üzerinde makaleleri çıkmıştır.

BAŞAK SİGORTA A. Ş.

Sermayesi : 3.000.000 TL.

Acente Sayısı : 750

YANGIN

NAKLİYAT

KAZA

HAYAT

VE

DOLU

HAYVAN HAYAT

HAYVAN BESI

TARLADA HUBUBAT,

TÜTÜN, PAMUK YANGINI

SİGORTALARINDA

YURDUN HER YERİNDE HİZMETTEDİR.

ADRES : İstiklâl Cad. 324 Beyoğlu - İSTANBUL

TELGRAF : BAŞSİGORTA

TELEFON : 49 31 10 — 49 31 11 — 49 31 12.

**AKBANK'ın
yeni
ikramiye
apartmanı**

**İstanbul,
Caddebostanda
koloriferli, parke ve
marley döşemeli,
tam konforlu,
deniz manzaralıdır.**

Fevkâlâde itina ile hazırlanmış bu emsalsiz dairelerden bir tanesine sahip olabilmek için hesap açtırmakta acele ediniz.

AKBANK

A N K A R A

ANONİM TÜRK SİGORTA ŞİRKETİ

Sermayesi : 1.000.000 TL.

İhtiyat ve Karşılıklar : 1.200.000 TL.

YANGIN

NAKLIYAT

KAZA - TRAFİK

HAYAT

ÇOCUK FELCİ

MAKİNA KIRILMASI

MONTAJ RİZİKOLARI

İNŞAAT RİZİKOLARI

**SİGORTALARINIZ İÇİN 30 SENELİK TECRÜBESİYLE
EMRİNİZDEDİR**

Hissedar Müesseseler :

**T. İş Bankası A. Ş., Etibank, Türk Ticaret Bankası A. Ş. Destek
Reassürans A. Ş., T. İş Bankası Memurlar Emekli Sandığı.**

İş Merkezi : İstanbul - Galata

Bankalar Cad. No: 80 Ankara Sigorta Hanı

**TELEFON : Santral : 49 81 00 (3 hat)
Umum Müdür : 44 26 64 — 44 60 18**

G REKLAMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!

BASIN İLAN KURUMU

**YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLAMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR .**

Genel Müdürlük :

Cağaloğlu, Türkocacı, Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01

Telgraf adresi : BASINKURUMU
